

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra asijských studií

BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Odraz šintó a japonské mytologie v dílech *Tonari no
Totoro a Mononoke hime*

*The reflection of Shinto and japanese mythology in
works Tonari no Totoro and Mononoke hime*

Olomouc 2023, Eliška Habigerová

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Dita Nymburská, PhD.

Prohlášení

Čestně prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci na téma „Odras Šintó a japonské mytologie v dílech *Tonari no Totoro* a *Mononoke hime*“ vypracovala sama na základě informací, které jsem si sehnala a řádně zde doložila.

V Olomouci dne:

Podpis

Anotace

Autor: Eliška Habigerová

Katedra a fakulta: Fakulta filozofie, katedra asijských studií

Název práce: Odras šintó a japonské mytologie v dílech *Tonari no Totoro* a *Mononoke hime*

Vedoucí práce: Mgr. Dita Nymburská, Ph.D.

Rok obhajoby: 2023

Počet stran: 43

Počet znaků (včetně mezer): 81 969

Počet použitých zdrojů: 40

Klíčová slova: šintó, japonská mytologie, Hajao Mijazaki, Studio Ghibli, kami, jókai, Princezna Mononoke, Můj soused Totoro

V této práci se snažím najít souvislosti mezi náboženstvím šintó a japonskou mytologií a dvěma filmy režiséra Hajaa Mijazakiho – *Můj soused Totoro* a *Princezna Mononoke*, ve kterých se objevují nadpřirozené a božské bytosti. Snažím se přijít na to, zda jsou některé postavy (především zvířecí) a jejich role v mytologii v těchto filmech pouze smyšlené či zda přímo odkazují na bytosti vyskytující se v japonské mytologii a náboženství, případně zda jsou jimi alespoň inspirovány. Kromě postav se také snažím analyzovat reference na náboženství šintó a zjistit, zda jsou tyto reference v souladu s reálnými pojmy, bohy či rituály šintoismu. V této práci se též objevují pojmy buddhistické a taoistické, neboť buddhismus a taoismus jsou s šintoistickým náboženstvím úzce spojené a začleněné do života v Japonsku.

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala své vedoucí Mgr. Ditě Nymburské, Ph.D. za cenné rady a připomínky, a za její trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnovala.

Obsah

Úvod	7
1. Úvod do japonské mytologie a náboženství	9
1.1. Šintoistická mytologie	9
1.2. Koexistence šintoismu a buddhismu	10
1.3. Pojem <i>jókai</i>	11
2. Hajao Miyazaki	12
3. Analýza děl	16
3.1. Můj soused Totoro	16
3.1.1. Děj	16
3.1.2. Analýza náboženských a mytologických vlivů	18
3.2. Princezna Mononoke	20
3.2.1. Děj	21
3.2.2. Analýza náboženských a mytologických vlivů	23
Závěr	35
Resumé	37
Seznam pramenů	38
Seznam použité literatury	39
Internetové zdroje	41

Ediční poznámka

V diplomové práci pro přepis japonských slov využívám české transkripce, přičemž existuje-li oficiální český překlad názvů (filmů, děl atd.), uvádím je zde v českém názvu. Všechna japonská slova a výrazy, s výjimkou vlastních jmen osob a názvů míst, jsou psané kurzívou. Všechny překlady jsou mé vlastní, pokud není uvedeno jinak. V případě překladů bude v poznámce pod čarou uvedeno, zda se jedná o překlad z angličtiny či japonštiny. Japonská jména jsou zde uváděna dle českých zvyklostí, tedy první je jméno a poté příjmení.

Úvod

Hajao Mijazaki je považován za jednoho z nejslavnějších a nejváženějších tvůrců filmů žánru anime. Jeho díla inspirovaná japonským folklórem, šintó a mytologií jsou známá a oblíbená po celém světě a sklidil za ně nemálo úspěchů a cen. K jeho nejznámějším snímkům patří i díla *Můj soused Totoro*¹ a *Princezna Mononoke*², která jsou plná referencí nejen na japonskou mytologii, ale i na západní kinematografii, a v případě filmu *Můj soused Totoro* i na dětství samotného autora.

V této práci budu zkoumat, do jaké míry se Mijazaki inspiroval japonskou mytologií a náboženstvím, a pokusím se dostat ke zdroji jeho inspirace. Analýzou dvou výše uvedených animovaných filmů vymezím nadpřirozené postavy, které vycházejí z japonské mytologie a ty, které jsou pouze výplodem fantazie samotného Mijazakiho, a také poukážu na reference z náboženství šintó vyobrazené v těchto dílech.

Cílem této práce je tedy určit, zda vybrané nadpřirozené bytosti v dílech *Můj soused Totoro* a *Princezna Mononoke* mají své kořeny přímo v mytologii Japonska, a v opačném případě zjistit, zda mají alespoň některé vlastnosti a rysy shodné s mytickými postavami, a také poukázat na šintoistické a buddhistické reference a souvislosti objevující se v daných filmech. Bude se jednat převážně o postavy zvířecího charakteru, a to z důvodu jejich vyobrazení ve filmech jako božstev, což je i v šintoismu velice typické. U těchto postav budou též uvedeny příklady mýtů a pohádek, ve kterých se vyskytují ať už jako božstva či pouze jako božští poslové nebo jako negativní postavy.

V první kapitole čtenáře stručně seznámím se základy japonské mytologie, jejím historickým vývojem a některými důležitými termíny.

Následovat bude kapitola věnována životu a dílu samotného Mijazakiho, která stručně nastíní mimo jiné i inspiraci a témata jeho děl, začátky kariérního růstu a chronologii děl.

Konečně v kapitole třetí přichází na řadu samotná analýza filmů, které vždy předchází jejich děj, stručný popis okolností jejich vydání a nastínění tématu a inspirace těchto filmů.

Ve své práci čerpám jak z českých, tak z anglických odborných publikací, článků, bibliografií a vzhledem k nedostatku tištěných zdrojů (zejména v oblasti japonských místních legend, pověstí a mýtů) i z internetových zdrojů, jakými jsou například oficiální stránky firem

¹ V originále *Tonari no Totoro*

² V originále *Mononoke hime*

a institucí (svatyně, národní parky), vládní webové stránky japonských měst a prefektur a webové stránky muzeí.

1. Úvod do japonské mytologie a náboženství

Na území japonského státu můžeme zaznamenat kromě vlastní japonské mytologie i mytologii národnosti *Ainu* pocházející z území ostrova Hokkaidó a severního Honšú. Zároveň se od vlastní japonské mytologie poněkud odlišuje i mytologie na území souostroví Rjúkjú, které k Japonsku bylo připojeno až koncem 19. století, a tak, ač bylo Japonskem také ovlivněno, vyvíjela se na tomto území mytologie rozdílně³.

Na rozdíl od jiných náboženství jako třeba křesťanství islámu, šintoismus nemá žádného historického zakladatele či ústřední postavu uctívání, stejně tak neexistují žádné náboženské spisy a kodexy, kterými by se měli věřící řídit.

Ústředními postavami japonské mytologie jsou tzv. *kami*, což je japonské označení pro božstva či duchy. Jelikož šintó je náboženství polyteistické, těchto božstev se v náboženství, mytologii a folklóru nachází nespočetně. Tyto bohové jsou uctíváni v japonských svatyních *džindža*, ve kterých se také pořádají různé slavnosti a rituály spojené s konkrétními božstvy. V Japonsku kromě původního šintoistického náboženství můžeme zaznamenat i buddhismus, jehož pojmy se v této práci také objevují. Šintoismus byl také v jisté míře ovlivněn např. konfucianismem či taoismem, tyto dva filozoficko-náboženské směry však nejsou pro tuto práci relevantní, zaměřím se tedy pouze na původní šintoismus a jeho koexistenci s buddhistickou naukou.

1.1. Šintoistická mytologie

Šintoistická mytologie je zachována především v kronikách *Kodžiki*⁴, která popisuje vznik světa a božstev a vysvětluje božský původ císařského rodu, a *Nihonšoki*, která byla na rozdíl od *Kodžiki* z větší části založena na historii, spíše než na mytologii. Dalším důležitým zdrojem jsou také *fudoki* neboli historické, geologické a kulturní záznamy z jednotlivých provincií, které obsahovaly mimo jiné i mýty a pověsti vlastní konkrétním oblastem. Nejvýznamnější bohyní japonské mytologie je bohyně Slunce *Amaterasu*, která je údajně předkem vůbec prvního japonského císaře *Džimmua*, a které náleží speciální označení *ómikami* neboli „velká vznešená bohyně“⁵. Ostatní bohové se označují buď jako *kami* či *mikoto*, přičemž jako *mikoto* se označují nejvýznamnější božstva, jejichž charakter je zároveň podobný

³ WINKELHÖFEROVÁ, Vlasta a Miriam LÖWENSTEINOVÁ. *Encyklopedie mytologie Japonska a Koreje*. Praha: Libri, 2006, s. 12.

⁴ Doslova přeloženo „*Zápisky o starých věcech*“.

⁵ WINKELHÖFEROVÁ, Vlasta a Miriam LÖWENSTEINOVÁ. *Encyklopedie mytologie Japonska a Koreje*. Praha: Libri, 2006, s. 8.

lidskému⁶. Zjednodušené označení *kami* poté můžeme rozdělit na *amacukami* (nebeští bohové), nižší kategorii *kunicukami* (pozemští bohové, kteří žijí na zemi a bývají spojováni s určitým místem), a konečně pouze *kami*, kteří jsou postaveni nejnižše, a jejich projevem mohou být přírodní jevy či objekty⁷.

1.2. Koexistence šintoismu a buddhismu

Kolem poloviny 6. století se v Japonsku začal šířit buddhismus, který se poté postupně prolínal s původním šintoistickým náboženstvím. Oficiálně, podle kroniky *Nihonšoki*, byl buddhismus jako náboženství přijat v roce 552 princem *Šótokuem*. Začaly se stavět buddhistické chrámy a vznikaly školy s různými učenými. Významnými školami byly např. školy *Tendai* a *Šingon* vzniklé na začátku doby *Heian*⁸.

Šintoističtí bohové *kami* byli včleněni do buddhistického učení díky jeho schopnosti přisvojit si různé prvky cizích náboženství a vlivů, a *kami* byli chápáni jako ochránci nové víry⁹. V 10. století se rozšířila teorie *hondži suidžaku*¹⁰, podle níž byli *kami* chápáni jako vtělení buddhistických božstev, což vedlo ke sloučení většiny významných šintoistických božstev s těmi buddhistickými¹¹. Tímto způsobem se ztotožnila např. bohyně *Amaterasu* se slunečním *Buddhou Dainičim*¹². Další teorií byla *rjóbu šintó*, která je přisuzována zakladateli školy *Šingon* mnichovi Kúkaiovi, který božstva *kami* uvedl do buddhismu jako *bódhisattvy*¹³. Termín *bódhisattva* odkazuje na bytost usilující o buddhovství, ale zdržující se dosažení nirvány¹⁴, dokud nebudou z věčného cyklu vysvobozeni i ostatní bytosti¹⁵.

Během 12. století byl do Japonska vnesen zenový buddhismus prostřednictvím školy *Rinzai*, jež kladl zvláštní důraz na meditaci a rozjímání¹⁶. Zenový buddhismus je dodnes jedním z nejzásadnějších typů buddhismu v Japonsku¹⁷.

⁶ WINKELHÖFEROVÁ, Vlasta a Miriam LÖWENSTEINOVÁ. *Encyklopedie mytologie Japonska a Koreje*. Praha: Libri, 2006, s. 8.

⁷ Tamtéž.

⁸ Historické období Japonska 794 n.l. – 1185 n. l.

⁹ BOHÁČKOVÁ, Libuše a Vlasta WINKELHÖFEROVÁ. *Vějíř a Meč*. Praha: Panorama, 1987. s. 113.

¹⁰ Doslova přeloženo jako „manifestace pravého buddhy“.

¹¹ BOHÁČKOVÁ, Libuše a Vlasta WINKELHÖFEROVÁ. *Vějíř a Meč*. Praha: Panorama, 1987. s. 113.

¹² Tamtéž, s. 114.

¹³ *Lexikon východní moudrosti: buddhismus, hinduismus, taoismus, zen*. Přeložil Jan FILIPSKÝ. Olomouc: Votobia, 1996, s. 246.

¹⁴ *Buddhistický pojem označující vysvobození z věčného cyklu znovuzrození*.

¹⁵ *Lexikon východní moudrosti: buddhismus, hinduismus, taoismus, zen*. Přeložil Jan FILIPSKÝ. Olomouc: Votobia, 1996, s. 48.

¹⁶ Tamtéž, s. 63.

¹⁷ Tamtéž.

1.3. Pojem *jókai*

Často zmiňovaným pojmem v této práci bude pojem *jókai*. *Jókai* je označení pro nadpřirozené bytosti, nevysvětlitelné věci a jevy, které nemusí být nutně negativní a kvůli širšímu významu nemůžeme tento pojem jednoduše přeložit jedním slovem¹⁸. Pro označení tajemna a nadpřirozena je tento pojem vcelku nový, a stal se nadřazeným pojmem, pod nějž spadají všechny nadpřirozené bytosti jako duchové, obři, démoni, nestvůry, ale také různé objekty a situace, jednoduše vše nevysvětlitelné¹⁹. *Jókai* se objevují ve folklóru, pověstech i v umění, jako je např. *ukijo-e*²⁰. Jedním ze známějších umělců spojených s termínem *jókai* byl Torijama Sekien²¹, který je známý svou tetralogií obrazových knih s názvem *Gazu hjakki jagjó*²² (1776), ve které vyobrazuje *jókai* shromážděné z různých mýtů, pověstí, literatury a výtvarných děl. Vytvořil tak v podstatě encyklopedii těchto stvoření a tím i dle mého názoru položil základ dalším umělcům a akademikům, kteří se o *jókai* zajímají.

V dnešní době jsou *jókai* velice populárním tématem uměleckých, literárních i filmových děl, a existuje mnoho kodexů a encyklopedií s nimi spojených.

¹⁸ FOSTER, Michael Dylan. *The Book of Yokai: Mysterious Creatures of Japanese Folklore*. 1. USA: University of California Press, 2015, s. 46-47.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Jedná se o tradiční japonskou uměleckou formu, která vznikla v období Edo (1603-1868).

²¹ Japonský umělec (1712–1788).

²² *Ilustrovaný noční průvod stovky démonů*.

2. Hajao Miyazaki

Hajao Miyazaki je jedním z nejznámějších a nejúspěšnějších japonských tvůrců filmů žánru anime²³. Jeho filmy jsou celosvětově známé a oblíbené mezi diváky všech věkových kategorií a vyvracují tak stigma, že animované filmy jsou určeny pro děti a mládež, a nedisponují kvalitami hodnými profesionální kritiky. Svým unikátním vypravěčským stylem, vážnou tematikou a realistickým přístupem tak dokáže zaujmout i starší diváky a jeho filmy, ač animované, jsou tak schopné soupeřit s vážností a kvalitou filmů hraných. Jeho zájem o animaci v něm vzbudil japonský animovaný film *Hakudža den*²⁴ z roku 1958, který byl vydán studiem *Tóei*²⁵, ve kterém následně Miyazaki začínal svou kariéru animátora. V jeho tvorbě jej ovlivnilo i mnoho zahraničních autorů, mezi jedny z významnějších vlivů patřily mimo jiné i animované adaptace pohádek H. Ch. Andersena, a to konkrétně francouzská adaptace pohádky *Pastýřka a kominíček*²⁶ z roku 1952, a v Sovětském svazu vydaná adaptace *Sněhové královny*²⁷ z roku 1957²⁸. Ve všech výše zmíněných animacích figurovaly silné ženské ústřední postavy, které na Miyazakiho udělaly velký dojem²⁹, a které jsou zcela jistě inspirací i v jeho tvorbě.

Miyazaki se narodil 5. ledna 1941 v Tokiu. Jeho otec byl prezidentem společnosti *Miyazaki kókūkisei sakušo*³⁰, která vyráběla součástky do letadel využívaných ve 2. světové válce. Miyazaki si z rodinného byznysu odnesl svou lásku k létání a zároveň odpor k válce a násilí a pocit viny z toho, že se jeho rodina na válce přímo podílela. Válečná doba se na něm podepsala i kvůli časté evakuaci a nutnému stěhování jeho rodiny³¹.

V roce 1963 dostudoval Ekonomická studia na univerzitě *Gakušūin* v Tokiu a nastoupil jako animátor do firmy *Tóei Animéšon*. Bylo to právě tam, kde se poprvé setkal s Isao Takahatou³², budoucím obchodním partnerem a přítelem³³. Ve studiu *Tóei* se podílel na animovaných televizních seriálech jako *Ókami šónen Ken*³⁴, a spolu s Takahatou na *Taijó no*

²³ Označení pro japonský animovaný snímek.

²⁴ *Legenda o bílém hadu* (1958).

²⁵ GREENBERG, Raz. *Hayao Miyazaki: Exploring the Early Work of Japan's Greatest Animator*. 1. USA: Bloomsbury Academic, 2018, s. 27.

²⁶ *La bergère et le ramoneur* (1952).

²⁷ *Sněžná královna* (1957).

²⁸ GREENBERG, Raz. *Hayao Miyazaki: Exploring the Early Work of Japan's Greatest Animator*. 1. USA: Bloomsbury Academic, 2018, s. 37-39.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ *Miyazakiho továrna pro leteckou výrobu*.

³¹ LENBURG, Jeff. *Legends of Animation: Hayao Miyazaki: Japan's Premier Anime Storyteller*. 1. USA: Chelsea House, 2012, s. 12.

³² Japonský animátor a spoluzakladatel studia Ghibli (1935-2018).

³³ LENBURG, Jeff. *Legends of Animation: Hayao Miyazaki: Japan's Premier Anime Storyteller*. 1. USA: Chelsea House, 2012, s. 16.

³⁴ *Vlčí kluk Ken*.

ódži: *Horusu no daibóken*³⁵. V roce 1971 poté spolu s Takahatou studio *Tóei* opustil³⁶. Poté vystřídal několik dalších studií, přičemž nejvýznamnější z té doby byla jeho práce ve studiu *Tóhó*, kde se vůbec poprvé podílel jako režisér na celovečerním animovaném filmu *Rupan Sansei: Kariosutoro no Širo*³⁷ (1979).

Od roku 1982 Miyazaki produkoval mangu³⁸ pro časopis *Animédžu* vydavatelství *Tokuma Šoten – Naušika z Větrného Údolí*³⁹, která byla tak populární, že se vydavatelství rozhodlo roku 1984 mangu zfilmovat. Úspěch tohoto celovečerního animovaného filmu vedl v roce 1985 Miyazakiho a Takahatu k rozhodnutí založit vlastní studio – *Sutadžio Džiburi*, u nás známé jako *Studio Ghibli*. Prvním filmem tohoto studia se stala *Laputa: Zámek v oblacích*⁴⁰ (1986). Následovaly další dva filmy, jimiž byly *Můj soused Totoro*⁴¹ (režisér Miyazaki) a *Hrob Světlušek*⁴² (režisér Takahata), o které se zasadil i tehdejší prezident *Studia Ghibli* a *Tokuma Šoten – Jasujoši Tokuma*, který se před distributory za oba filmy přimluvil a vyjednal jejich uvedení do kin. Ani jeden z filmů neměl z finančního hlediska nijak značný úspěch, byly však výborně hodnoceny z hlediska kinematografické kvality. Hlavním zdrojem výtěžku se tak stalo hlavně zboží v podobě různých figurek a hraček vyobrazujících postavy z *Totoro*⁴³.

Jako další následovala adaptace knihy od Eiky Kadano⁴⁴ – *Doručovací služba čarodějky Kiki*⁴⁵ (1989). Nejdříve měl Miyazaki být pouze producentem, a to kvůli jeho pracovní zátěži na předchozím *Totorovi*, později se však rozhodl film i režirovat. Adaptace se setkala s obrovským úspěchem u diváků, stejně tak se stala rekordní i po komerční stránce. Film byl oceněn mnoha cenami, jako byla například cena za nejlepší ženskou postavu, nejlepší ústřední melodii a cena *Anime guranpurí* za nejlepší anime film roku 1989 časopisu *Animédžu*⁴⁶.

Svou lásku k létání dal Miyazaki najevo ve filmu *Porco Rosso*⁴⁷ z roku 1992, ve kterém můžeme zároveň najít i kritiku války a násilí. O tři roky později vznikl film *Šepot srdce*⁴⁸, po

³⁵ *Princ slunce Horus a jeho velké dobrodružství*.

³⁶ MIYAZAKI, Hayao, Beth CARY a Frederik L. SCHODT. *Starting Point: 1979–1996*. 1. San Francisco: VIZ Media, 2009, s. 429.

³⁷ *Lupin třetí: Hrad Kagliostro*.

³⁸ Pojem označující japonský kreslený komiks.

³⁹ V originále *Kaze no tani no Naušika*.

⁴⁰ V originále *Tenkó no širo Laputa*.

⁴¹ V originále *Tonari no Totoro*.

⁴² V originále *Hotaru no haka*.

⁴³ LENBURG, Jeff. *Legends of Animation: Hayao Miyazaki: Japan's Premier Anime Storyteller*. 1. USA: Chelsea House, 2012, s. 50.

⁴⁴ Japonská spisovatelka dětské literatury 20. století.

⁴⁵ V originále *Madžo no takkjūbin*.

⁴⁶ Animage's Anime Grand Prix: Magazine Reader's Choice. Animage's Anime Grand Prix [online]. [cit. 2023-03-23]. Dostupné z: <http://animagrandprix.blogspot.com/p/animages-anime-grand-prix-fan-award.html>

⁴⁷ *Kurenai no buta*.

⁴⁸ *Mimi o sumaseba*.

kterém v roce 1997 následovalo fenomenální a v té době nejúspěšnější Miyazakiho dílo – *Princezna Mononoke*. Na tvorbě tohoto filmu strávil Miyazaki tři roky a film byl tak populární, že v Japonsku stanovil nový rekord návštěvnosti a překonal tržby filmu *E.T.* (1982) od Spielberga⁴⁹, který se v japonském žebříčku nejvýdělečnějších filmů držel na prvním místě celých 15 let⁵⁰. *Princezna Mononoke* byla uvedena studiem Disney i do amerických kin, přičemž byl Miyazaki ve spolupráci se studiem nekompromisní v tom, že se nebudou provádět žádné střihy a změny jeho filmu. Miyazakiho producent dokonce studiu Disney poslal japonský meč, se kterým přišla i zpráva se slovy „žádné střihy.“⁵¹ Anglický scénář poté dostal na starost spisovatel Neil Gaiman⁵², s jehož prací byl Miyazaki velmi spokojen⁵³. *Princezna Mononoke* vyhrála první místo v kategoriích nejlepší animovaný film a výběr diváků v *Mainiči eiga*^{54,55}, zároveň vyhrála v kategorii snímek roku za 21. ročník Japonské filmové akademie⁵⁶, a speciální ocenění *Burú ribon*⁵⁷ na počest „rekordních kasovních úspěchů s rozmanitými tématy a vynikajícím vizuálním vyjádřením“⁵⁸ a speciální ocenění v *Hóči eiga*⁵⁹.

V roce 1998, po své intenzivní práci na *Princezně Mononoke*, se Miyazaki rozhodl odejít ze Studia *Ghibli*. Založil nové studio *Butaja*, které mělo sloužit jako jeho místo pro odchod do důchodu. O rok později však všechny překvapil svým návratem do Studia *Ghibli* jako ředitel a pojal tak více aktivní roli ve své animační společnosti. Po svém návratu vydal v roce 2001 další velký hit jménem *Cesta do Fantazie*⁶⁰. Tento film pojednávající o dívce jménem Čihiro, která se ocitne uvězněná ve světě japonských bohů, sklídl enormní úspěch a podobně jako *Princezna Mononoke* překonal v Japonsku rekordy návštěvnosti a výdělečnosti. Předčil tak i Cameronův⁶¹ *Titanik* (1997), který si do té doby udržoval první místo jako kasovní hit. Zároveň byla *Cesta*

⁴⁹ Americký režisér Steven Spielberg (*Jurský Park, Čelisti...*), *1946.

⁵⁰ LENBURG, Jeff. *Legends of Animation: Hayao Miyazaki: Japan's Premier Anime Storyteller*. 1. USA: Chelsea House, 2012, s. 70.

⁵¹ Tamtéž, s. 68.

⁵² Britský tvůrce sci-fi a fantasy literatury, *1960.

⁵³ LENBURG, Jeff. *Legends of Animation: Hayao Miyazaki: Japan's Premier Anime Storyteller*. 1. USA: Chelsea House, 2012, s. 72.

⁵⁴ Filmové ocenění *Mainiči*.

⁵⁵ 毎日映画コンクール 第 52 回 (1997 年) . In: 毎日新聞 [online]. THE MAINICHI NEWSPAPERS [cit. 2023-05-01]. Dostupné z: <http://mainichi.jp/mfa/history/052.html> (52. ročník soutěže *Mainiči eiga* (rok 1997)).

⁵⁶ 第 21 回日本アカデミー賞: 作品賞. In: Nihon Academy Film Prize [online]. 日本アカデミー賞協会 [cit. 2023-05-01]. Dostupné z: <https://www.japan-academy-prize.jp/prizes/?t=21> (21. ročník cen Japonské akademie)

⁵⁷ Cena modré mašle.

⁵⁸ Blue Ribbon Award History: 1977. In: Cinema Hochi [online]. Hochi Shinbun, 1998 [cit. 2023-05-01]. Dostupné z: https://web.archive.org/web/20120219003642/http://cinemahochi.yomiuri.co.jp/b_award/1997/

⁵⁹ Filmové ocenění *Hóči*.

⁶⁰ V originále *Sen to Čihiro no kamikakuši*

⁶¹ Filmový režisér a několikanásobný držitel oscara James Cameron (*Avatar, Terminátor...*), *1954.

do *Fantazie* první Miyazakiho dílo, které v roce 2002 vyhrálo Oscara v kategorii nejlepší celovečerní animovaný film⁶².

O tři roky později, v roce 2004, vyšla Miyazakim režírovaná adaptace knihy od Diany Wynne Jonesové⁶³ - *Howlův putující zámek*⁶⁴ (1986), u nás chybně přeložen jako *Zámek v oblacích*⁶⁵. Miyazaki na tomto filmu pracoval pět let a stejně jako předchozí filmy, i tento měl mezi diváky velký úspěch⁶⁶. Příběh vypráví o mladé dívce Sofii, která vinou kouzla zlé čarodějnice zestárla a vypravila se hledat pomoc ke známému kouzelníkovi Howlovi, do kterého se během jejich soužití zamiluje. Film obsahuje magické prvky i nepříjemné reálné situace týkající se zbytečné války a násilí, které kouzelník Howl striktně odmítá. Rok po uvedení do kin se díky celosvětovému výtěžku 210 milionů dolarů stal třetím nejvýdělečnějším filmem v Japonsku vůbec⁶⁷. Mezi jeho další filmy patří také *Ponjo z útesu nad mořem*⁶⁸ (2008), *Arrietty ze světa půjčovniček*⁶⁹ (2010) a *Zvedá se vítr*⁷⁰ (2013), a během letošního roku by měl vyjít jeho nejnovější film *Kimitači wa dó ikiru ka*⁷¹ (2023), který se nepochybně stane dalším úspěchem tohoto talentovaného režiséra.

⁶² THE 75TH ACADEMY AWARDS | 2003. Oscars.org [online]. Academy of Motion Picture Arts and Sciences, ©2022 [cit. 2023-04-28]. Dostupné z: <https://www.oscars.org/oscars/ceremonies/2003/>?

⁶³ Britská autorka žánru fantasy a dětské literatury (1934-2011).

⁶⁴ *Howl's moving castle*.

⁶⁵ *Hauru no ugoku širo*.

⁶⁶ LENBURG, Jeff. *Legends of Animation: Hayao Miyazaki: Japan's Premier Anime Storyteller*. 1. USA: Chelsea House, 2012, s. 93.

⁶⁷ Tamtéž, s. 72.

⁶⁸ *Gake no ue no Ponjo*.

⁶⁹ *Karuguraši no Arietti*.

⁷⁰ *Kaze tačimu*.

⁷¹ Neoficiálně lze přeložit jako „*Jak žijete?*“ Oficiální český název filmu zatím nebyl ohlášen.

3. Analýza děl

3.1. Můj soused Totoro

V této práci se snažím analyzovat vliv japonské kultury, především mytologie, avšak u tohoto díla je určitě vhodné zmínit i Miyazakiho ovlivnění Západem, které se ve filmu projevuje referencemi na známé dětské zahraniční filmy⁷². Snímek byl poprvé uveden v roce 1988 a do kin se dostal také díky spolupráci s vydavatelstvím *Šinčóša*, které vydalo románovou předlohu *Hrobu světlušek*. Tyto dva filmy byly do kin uvedeny společně. Příběh o dvou veselých sestřích a jejich dobrodružstvích s *Totorem* pak měl sloužit jako odlehčení od pochmurné atmosféry *Hrobu světlušek*. Na filmu se podílel japonský hudební skladatel Džoe Hisaiši⁷³, jehož práci můžeme znát téměř ze všech filmů *Studia Ghibli*, nejznámější instrumentální díla poté například z filmů *Cesta do Fantazie* či *Zámek v oblacích*.

Miyazaki chtěl vytvořit film, který by japonským obyvatelům připomínal jejich život a vyobrazoval Japonsko, a zároveň byl „šťastným filmem, který diváky zahřeje u srdce a po shlédnutí budou odcházet domů s příjemnými pocity“. ⁷⁴ Ve filmu se také odráží podobnost dětství autora – Miyazakiho matka, stejně jako matka hlavních hrdinek, strávila značnou dobu v nemocnici kvůli spinální tuberkulóze⁷⁵, a les, ve kterém *Totoro* přebývá, je inspirován skutečným lesem v prefektuře Saitama (konkrétně ve městě Tokorozawa), blízko kterého Miyazaki vyrůstal. V tomto lese poté vznikl i park na počest Miyazakiho filmu a bývá označován jako „*Totoriv Les*“.

3.1.1. Děj

Samotný děj filmu popisuje dobrodružství sester Mei a Sacuki, které se s otcem přestěhují na venkov, aby byli blíže nemocné matce. Cestou do nového domu projíždějí kolem malé svatyně se sochou lišky. Dům, do kterého se přestěhovali, byl starý a plný sazí *susuwatari*, což můžeme přeložit jako potulné saze⁷⁶. Sacuki a Mei saze vylekají, avšak starší sousedka je ujistí,

⁷² Výraznou referencí je např. podobnost scény, kdy se jedna z postav honí za bytostí připomínající bílého králíka – odkaz na Alenku v říši Divů.

⁷³ Japonský hudební skladatel, *1950.

⁷⁴ LEADER, Michael, Jake CUNNINGHAM a Monika KITTOVÁ. *Ghibliotéka: Neoficiální průvodce filmy studia Ghibli*. Praha: DOBROVSKÝ, 2022, s. 31.

⁷⁵ GREENBERG, Raz. *Hayao Miyazaki: Exploring the Early Work of Japan's Greatest Animator*. USA: Bloomsbury Academic, 2018, s. 27.

⁷⁶ V originále psáno znaky 煤 - saze (*susu*) a 渡り - putování, migrace, bloudění (*watari*).

že *susuwatari* pouze obývají prázdné domy a pokrývají je prachem a sazemi. Také jim poví, že pokud se budou stále usmívat, *susuwatari* dům opustí a určitě se teď už chystají k odchodu. Společnými silami poté dům uklidí a nastěhují do něj nábytek, a po náročné práci si všichni sednou a vychutnají si spolu rýžové koláčky, které pro ně připravila sousedka. Následující den jedou navštívit matku do nemocnice a poví jí o zážitcích z nového domova.

Další den vyráží Sacuki do školy, zatímco otec doma pracuje. Mei se mezitím rozhodne prozkoumat zahradu a její okolí, přičemž narazí na dvě podivná stvoření připomínající králíky, která při pohledu na ní začnou utíkat a dovedou ji k tunelu skrytému ve křoví. Mei je následuje tunelem až ke kořenům mohutného starého stromu. Zde poprvé potká *Totora* a po chvilce seznámení se na jeho břicho uloží ke spánku. Když se Sacuki vrátí ze školy a nemůže Mei najít, běží za otcem. Společně ji hledají, až najednou zahlédnou u křoví její klobouk. Najdou mezi křovím tunel a na konci tunelu spí Mei. Sacuki ji vzbudí a Mei jim vyličí své setkání s *Totorem*. Otec a Sacuki se nejprve tváří nevěřičně, to ale Mei málem rozpláče, a tak jí otec řekne, že určitě musela potkat ducha místního lesa. Poté navrhnou, ať jdou společně navštívit místní svatyni, která se nacházela v nedalekém lese. Vedle polorozpadlé svatyně, ke které lesem vedly brány *torii*⁷⁷ se tyčil obrovský kafrovník a Mei si uvědomí, že právě tam ji předtím tunel ve křoví zavedl. Kolem stromu byl uvázan posvátný provaz *šimenawa* (viz podkapitola 3.1.2.2 *Totora*). Všichni si před něj stoupli, poklonili se a poděkovali *Totorovi*, že se o Mei postaral.

Další den odjíždí otec do práce, a tak Mei zůstává u sousedky. Nakonec ji však sousedka odvede za Sacuki do školy, protože se Mei rozpláče. Když jdou dívky ze školy domů, spustí se dešť, a tak se schovají pod stříškou nedaleké svatyně *hokura* (viz podkapitola 3.1.2.1 Svatyně s liškou, *susuwatari* a *konekobasu*). Naštěstí jim však vnuk sousedky jménem Kantó, půjčí deštník, a tak mohou vyrazit domů. Večer se vydají na autobusovou zastávku čekat na otce. Mei při čekání usne a Sacuki se v tu chvíli poprvé setkává s *Totorem* a nabízí mu deštník. Na zastávku přijede autobus v podobě velké kočky a *Totora* do něj nastupuje. Jako poděkování za deštník dává Mei balíček z listí. Krátce po odjezdu kočičího autobusu přijíždí na zastávku běžný autobus, z něž vystupuje otec. Dívky mu poví o jejich setkání s *Totorem* a pak se všichni vydají domů. Další den zasadí semínka, která jim *Totora* v balíčku z listí daroval. Sacuki napíše dopis matce a vypráví jí o jejich setkání s *Totorem* a o semínkách, která s Mei zasadily na zahradě. Semínka však stále neklíčí a Mei začíná být netrpělivá.

Když se však jednu noc uloží ke spánku, objeví se venku *Totora* se dvěma malými společníky, a začne tančit kolem zasazených semínek. Dívky vyběhnou ven a začnou ho

⁷⁷ *Torii* je označení pro tradiční bránu, která se nachází u vstupu do šintoistických svatyní.

napodobovat, až náhle semínka začnou růst a vyrostou v mohutný vysoký strom. *Totoro* vezme dívky na sebe a vyletí s nimi vysoko nad koruny stromů. Ráno je strom pryč, ovšem magická semínka už začnou klíčit.

Jednoho dne přichází telegram z nemocnice se zprávou, že se matce přihoršilo. Otec Sacuki ujistí, že je to pouze nachlazení a matka bude brzy v pořádku. Mei se ale vyleká a rozhodne se, že půjde matku do nemocnice navštívit. Když si Sacuki se sousedkou všimnou, že je Mei pryč, všichni z vesnice ji hned začnou hledat. Nikomu se nedaří ji najít, a tak Sacuki běží prosit o pomoc *Totoro*. Projde tunelem z keřů a ve spěchu zakopne o kořen, našťestí ale dopadne přímo na *Totoro*. Když mu Sacuki řekne, co se přihodilo, *Totoro* z plných plic zakřičí a přivolá kočičí autobus, který ji odveze přímo k její malé sestře. Mei poté najde vyčerpanou sedět u cesty. Kočičí autobus pak obě dívky doveze do nemocnice za matkou a když dívky uvidí, že je v pořádku, spokojeně odjíždějí kočičím autobusem zpět domů.

3.1.2. Analýza náboženských a mytologických vlivů

3.1.2.1. Svatyně s liškou, *susuwatari* a *konekobasu*

První referencí, se kterou se ve filmu setkáváme, je malá svatyně se sochou lišky stojící vedle cesty, po které jedou hlavní hrdinky s otcem do nového domova. Tato malá svatyně postavena vedle cesty je označována jako *hokora*, a obvykle bývá postavena v okolí velké svatyně či jako oltář pro nižší *kami*, které nemají vlastní svatyně⁷⁸. Tato svatyně se pojí s bohem *Inari*, bohem jídla a rýže. Vzhledem k tomu, že je vesnice, ve které se nachází, plná rýžových polí, je její postavení vcelku příhodné. Hlavní svatyní božstva *Inari* je svatyně *Fušimi Inari taiša* v Kjótu, situována na stejnojmenné hoře Inarijama, ve které můžeme najít právě kamenné sochy lišek. Sám bůh *Inari* se prý mohl v lišku změnit a tyto zvířata využíval jako své posly⁷⁹.

Mímo své spojení s bohem *Inarim* je liška velmi častým tématem mýtů a pohádek, a je považována za důležitou součást šintoismu a mytologie. Můžeme se s ní setkat jako s božským poslem, *jókai* či dokonce i jako s člověkem – lišky se údajně mohou proměnit v lidi, obzvláště ženy, nebo je i posednout⁸⁰. Jelikož postava lišky ve filmu dále nijak nefiguruje, nebudu ji již nadále rozvádět. Důležité je však v tomto případě zmínit, že se jedná o reálný šintoistický objekt, který Mijazaki velmi decentně zakomponoval do svého díla. Dosáhl tak svého cíle –

⁷⁸ MORI, Mizue. Jinja (Shrines): Hokora. In: Encyclopedia of Shinto [online]. Kokugakuin University [cit. 2023-05-10]. Dostupné z: <https://d-museum.kokugakuin.ac.jp/eos/detail/?id=9695>

⁷⁹ ROBERTS, Jeremy. *Japanese mythology A to Z*. New York: Facts on File, 2004, s. 52.

⁸⁰ Tamtéž, s. 34.

vytvořit film o životě v Japonsku, který je japonským obyvatelům tak důvěrně znám – aniž by toto náboženství ve filmu nějak násilně propagoval.

Susuwatari neboli potulné saze se nepodobají žádné mytické bytosti či bohu, a stejně jako *Totoro* jsou originálním výtvořem Mijazakiho. Můžeme je však zkusit přirovnat k *jókai*, jakým je například *mokumokuren*. Pojem *mokumokuren* můžeme přeložit jako „oči všude“ a tento pojem vyjadřuje každému člověku velmi známý pocit, a to pocit být sledován⁸¹. Tohoto *jókai* vyobrazil Sekien ve svém díle *Konjaku hjakki šúi*⁸² (1781) s komentářem: „Dům, ve kterém kdysi dávno někdo žil, má mnoho očí.“⁸³ V Mijazakiho případě se sice jednalo o malé černé kuličky s očima, jistou podobnost tu však vidět můžeme. Stejně jako ve filmu *susuwatari*, i *mokuren* přebývá v prázdném domě, kde kdysi někdo žil, a jako *susuwatari* většinou není vidět, jelikož jde hlavně o onen pocit člověka. I přes nějaké podobnosti si však myslím, že Mijazakiho záměr s touto nadpřirozenou bytostí byl zcela jiný a *susuwatari* bych tak nepřirovnávala k ničemu známému z japonské mytologie či folklóru.

Stejně je to i u kočičího autobusu, který se spíše než japonským bohům či mytologii podobá kocourovi Šklíbovi z *Alenky v Říši Divů*⁸⁴. Sám Mijazaki ve své knize řekl: „*Kočičí autobus byl kdysi jen duch kočky. Duch viděl autobus a řekl si, že to vypadá zábavně.*“⁸⁵ Japonské slovo pro ducha je *júrei*. *Júrei* se však údajně zjevují pouze v určitém čase, konkrétně od dvou do půl třetí ráno⁸⁶. *Júrei* jsou také vnímány jako poměrně negativní bytosti, *konekobasu* je však vnímán jako přátelská a nápomocná postava, a jeho zjevení ve dne ukazuje, že se o *júrei* nejedná. *Júrei* je také označení pro ducha člověka, nejsem si tedy jistá, zda by se tento pojem vůbec mohl vztahovat i na zvířata. Spojitost *konekobasu* s japonskou mytologií a folklórem tedy není velmi pravděpodobná.

3.1.2.2. *Totoro*

Samotná postava *Totoro* svým vzhledem a chováním nepřipomíná žádnou reálně se vyskytující bytost v japonské mytologii a je čistě originálním výtvořem samotného Mijazakiho. Do mytologie však částečně zapadá díky svému spojení s lesem a přírodou. Poprvé se s ním ve

⁸¹ FOSTER, Michael Dylan. *The Book of Yokai: Mysterious Creatures of Japanese Folklore*. Oakland: University of California Press, 2015, s. 373.

⁸² *Doplňěk ke stovec démonů ze současnosti a minulosti*.

⁸³ SEKIEN, Toriyama, Hiroko YODA a Matt ALT. *Japandemonium Illustrated: The Yokai Encyclopedias of Toriyama Sekien*. USA: Dover Publications, 2016, s. 212.

⁸⁴ *Alice's Adventures in Wonderland*; Lewis Carroll; 1865.

⁸⁵ MIYAZAKI, Hayao, Beth CARY a Frederik L. SCHODT. *Starting Point: 1979-1996*. San Francisco: VIZ Media, 2009, s. 35. (přeloženo z angličtiny)

⁸⁶ FOSTER, Michael Dylan. *The Book of Yokai: Mysterious Creatures of Japanese Folklore*. Oakland: University of California Press, 2015, s. 52.

filmu setkáváme u kořenů velkého stromu, který můžeme později vidět u malé svatyně uprostřed lesa. Kolem stromu je obvázan provaz *šimenawa*. Termín *šimenawa* označuje posvátný provaz, ze kterého visí krátké proužky bílého papíru, a které můžeme vidět třeba i u vchodů do svatyní, na kamenech či jiných objektech. Tyto provazy symbolizují posvátná místa, kde přebývají bohové, a zároveň mohou také označovat objekty, které slouží jako obětiny bohům⁸⁷, jako např. rýže či *sake*⁸⁸. Existence tohoto provazu tedy značí, že *Totoro* je jistý typ nižšího boha *kami*, ochránce lesa. Díky tomuto faktu ho tak můžeme přirovnat např. k *jókai kodamovi* (viz podkapitola 3.2.2.3 *Kodama*), který má také ochraňovat les a stromy a kolem stromu, ve kterém přebývá, se též objevuje posvátný provaz *šimenawa*.

Při dotazu na vyobrazení *Totoro* jako něžného obra s velkým milým úsměvem se Mijazaki vyjádřil následovně: „*Na rozdíl od jiných zemí, kde se lidé hádají, zda se Ježíš vůbec smál, japonští bohové jsou v podstatě smějící se bohové. (...) Mohou se rozhněvat. Proto je musíme upokojoovat; a když jsou pokojní, stanou se z nich usměvaví něžní bohové*⁸⁹.“

Japonští bohové *kami* jsou známí svou podobností s lidmi a lidskými vlastnostmi, jako je právě i smích, vztek atd. Na vyobrazení postavy *Totoro* má však určitě vliv i Mijazakiho záměr vytvořit poklidný, veselý film, a tak je jeho postava většinu času usměvavá a nápomocná. Postavu *Totoro* také můžeme chápat jakožto avatar samotného lesa. Stejně tak jako např. vlci či opice žijící v horách byly považováni za avatary horských bohů (viz kapitola 3.2 *Princezna Mononoke*, podkapitoly 3.2.2.4 *Vlci* a 3.2.2.5 *Opice*), může být *Totoro* považován za avatara boha lesa či za jeho božského posla.

3.2.Princezna Mononoke

Princezna Monoke byla pro Mijazakiho velkým milníkem nejen v Japonsku, ale i ve světě. *Princezna Mononoke* se stala jedním z prvních filmů *Studia Ghibli* úspěšně nadabovaných do angličtiny – prvním nadabovaným filmem byla *Naušika*, v americké verzi však bylo mnohé vyškrtáno a překlad byl velice špatný, dokonce byl změněn i název filmu, a to na *Warriors of the Wind*⁹⁰ (1958)⁹¹ – a díky spolupráci se studiem Disney se podařilo film uvést v amerických kinech v prosinci roku 1997, jen několik měsíců od oficiálního uvedení do

⁸⁷ ONO, Dr. Sokyō. *Shinto: The Kami Way*. Tokyo: Tuttle Publishing, 1962, s. 56.

⁸⁸ Japonské rýžové víno.

⁸⁹ MIYAZAKI, Hayao, Beth CARY a Frederik L. SCHODT. *Starting Point: 1979-1996*. San Francisco: VIZ Media, 2009, s. 356. (přeloženo z angličtiny)

⁹⁰ „*Bojovníci větru*“.

⁹¹ LENBURG, Jeff. *Legends of Animation: Hayao Miyazaki: Japan's Premier Anime Storyteller*. 1. USA: Chelsea House, 2012, s. 42.

kin v Japonsku. Od uvedení filmu sklízel Miyazaki velký úspěch doprovázený mnohými cenami a nominacemi (viz kapitola 2. Hajao Miyazaki), a *Princezna Mononoke* se v Japonsku v té době stala nejvýdělečnějším filmem, který poté v rámci animovaných filmů předčil až další Miyazakiho film *Cesta do Fantazie*.

3.2.1. Děj

Příběh se odehrává v období *Muromači*⁹² a začíná ve vesnici kmene *Emiši* (pojmem *Emiši* byli v japonských kronikách označováni lidé *Ainu*, kteří žili v severní části Honšú a na ostrově Hokkaidó)⁹³, na kterou zaútočí démon v podobě kance. Hlavní hrdina příběhu, poslední princ *Emiši* jménem Ašitaka se s kancem utká a porazí ho, při boji se ho však dotkne černá hmota tvarem připomínajícím červy, která po sobě zanechá černé skvrny na jeho pravé ruce a s nimi i kletbu. Od vesnické šamanky se dozví, že kletba ho může zabít a musí najít lék daleko na západě, odkud démon přišel. Šamanka mu s sebou dává železnou kulku, která vypadla z démona po jeho smrti, a Ašitaka se vydává na cestu.

Po dlouhém cestování přijíždí Ašitaka do vesnice napadené samuraji a snaží se pomoci místním obyvatelům. Po boji se seznámí s buddhistickým mnichem jménem Džigo. Mnich poté chvíli cestuje s Ašitakou, který mu vypráví, proč se vydal na cestu a ukáže mu znamení na ruce a železnou kulku. Džigo se zmíní o místním lesním duchovi, který by mu mohl pomoci s uzdravením.

Mezitím na vrchol hory vede skupina mužů voly se zásobami. Po cestě jsou napadeni vlky. Většina skupiny se však ubrání díky střelným zbraním a vlky zaženou. Pár mužů ale spadne ze skály dolů.

Ašitaka, který se po setkání s mnichem vydal na cestu lesem, najde dva muže v bezvědomí unášené řekou a rozhodne se jim pomoci. Vytáhne je na souš, ošetří jim rány a slíbí jim, že je doprovodí zpět do jejich města. Procházejí tak lesem, kde se setkají s mnoha lesními duchy jménem *kodama*, směrem k domovu mužů, až dorazí na lesní mýtinu. Ašitaka skrz stromy najednou zahlédne velkého ducha lesa zvaného *Ošišigami*. Lesní duch je ale v mžiku pryč, a tak pokračují v cestě, až dorazí k pevnosti pod horami, které velí paní Eboši. Obyvatelé Ašitakovi poděkují za záchranu svých mužů a pozvou ho dovnitř. Později se Ašitaka setkává s paní Eboši, která se přiznává k tomu, že zastřelila kančího boha Nago, ze kterého se poté stal démon, co zaútočil na Ašitakovu vesnici. V Ašitakovi se kvůli kletbě začne probouzet

⁹² Historické období Japonska v letech 1336–1573.

⁹³ BOHÁČKOVÁ, Libuše a Vlasta WINKELHÖFEROVÁ. *Vějíř a Meč*. Praha: Panorama, 1987. s. 43.

nenávisť k jejímu počínání, ale potlačí ji a je ochoten vyslechnout důvody jejího jednání. Paní Eboši mu ukáže, jak v jejím městě těží z hory železo a z něj vyrábí zbraně a kulky, kterými se brání nejen před lesními bohy, jejichž krajinu svým industriálním přístupem ničí, ale i před samuraji místního pána Asana, který začal mít zájem o jejich město kvůli železu. Eboši také ukáže Ašitakovi, jak zde zaměstnává lidi s leprou a dává jim novou šanci na život, stejně tak jako dívkám, které pomohla vykoupit z nevěstinců.

Na město tu noc zaútočí smečka vlků v čele s princeznou *Mononoke*, jak ji paní Eboši přezdívá. Dívka se ve skutečnosti jmenuje San a chce se Eboši pomstít za svůj les, který každým dnem lidé více ničí. Vnikne do města a s Eboši se utkají v boji, avšak Ašitaka je obě svým mečem uvede do bezvědomí a přes protesty lidí z města odnese San zpět k vlkům, při tom je postřelen.

Ašitaka veze San na svém losovi, ale kvůli svému zranění omdlí a spadne. V tu chvíli se San probudí. Nejdřív chce Ašitaku zabít, pak si to ale rozmyslí a odnese ho na lesní mýtinu před ducha lesa, který mu ránu zahojí. San pak o Ašitaku pečuje, dokud mu není lépe.

Mezitím do lesa přicestuje velký kmen divočáků veden bohem Nakotto. Chtějí zaútočit na lidi a zlobí se na lesního ducha, protože nepomohl jejich druhovi Nagovi, když ho Eboši střelila. Vlčice Moro, která se ujala San jako vlastní dcery, se snaží divočáky odradit od boje s lidmi, je to však marné. Ašitaka se Nakottovi přiznává, že to byl on, kdo zabil boha Nago a poví mu, jak se jejich bůh změnil v démona. Nakotto mu uvěří, stejně však prohlásí, že jejich kmen se s lidmi utká v boji až do posledního dechu.

Když se Ašitaka zotaví, zamíří zpátky do města, které je okupováno samuraji pána Asana. Od lidí se dozví, že se Eboši spolu s mnichem Džigo vydala zabít lesního ducha. Slíbí jim, že Eboši přivede zpět, a vydá se do lesa. Cestou prochází kolem mrtvých divočáků pobitých lidmi a snaží se najít Saniny vlčí společníky. Všimne si jednoho bílého vlka uvízlého pod mrtvým divočákem. Vlka vysvobodí a s jeho pomocí se vydává najít San.

San zatím pomáhá zraněnému bohovi Okottovi dostat se na mýtinu k lesnímu duchovi, aby uzdravil jeho rány. Najednou jsou však obklopeni lidmi převlečenými za divočáky. Okotto je však slepý a nepozná je, a tak kráčí dál a vede je přímo k lesnímu duchovi. Okotto se najednou začíná měnit v démona, jakým se stal Nago, a San uvízne v černé hmotě, která ho začne obklopot. Okotto a převlečení lidé dojdou na mýtinu, kde je dostihne Ašitaka s vlkem. Na mýtině v té době leží i Moro, která tam přišla strávit své poslední chvíle, protože stejně jako Nago byla postřelena. Když uvidí, jak se Ašitaka snaží zachránit San před přeměněným Okottem, sebere všechny své síly a vytrhne San z černé hmoty. V tu chvíli se na mýtině zjeví duch lesa, který přistoupí k divočákovi, zbaví ho kletby a jemu i vlčici Moro vezme život. Den

se začne měnit v noc a stejně tak se duch lesa začíná měnit do své noční podoby velkého Nočního chodce. Než se však přemění, vystřelí na něj Eboši, která byla spolu s mnichem Džigo schovaná ve stromech. Kulka ho trefí a lesní duch ztratí svou hlavu. Z jeho těla se začne valit nebezpečná hmota, která zabíjí vše, co jí stojí v cestě. Mnich Džigo rychle sebere hlavu ducha a prchá s ní pryč, zatímco Ašitaka se snaží zachránit Eboši a jejího samuraje před hněvem umírajícího lesního ducha. Prosí San, aby mu pomohla hlavu vrátit a San, i přesto že je zdrcená ze smrti ochránce lesa a zmatená z toho, proč Ašitaka vůbec pomohl Eboši, nakonec souhlasí. Osedlají si vlky a vyráží za mnichem, Eboši se svým samurajem utíkají na pomoc lidem ve městě.

Když San a Ašitaka konečně mnicha najdou, nechce jim hlavu vrátit. Ocitnou se však obklopeni onou hmotou z umírajícího ducha, který svou hlavu stále hledá. Nakonec se jim podaří ji vrátit, a tak duch poklidně umírá a místa, na která jeho tělo spadne, se znovu začínají plnit zelení. San a Ašitaka se nakonec rozloučí. San se vrací s vlky zpět do lesa, protože nemůže lidem odpustit, co udělali. Ašitaka se rozhodne pomoci lidem postavit nové město, s příslibem, že San brzy navštíví.

Na čerstvě vyrostlé trávě se na okamžik zjeví *kodama*, příslib, že ještě všechno není ztraceno.

3.2.2. Analýza náboženských a mytologických vlivů

3.2.2.1. *Daidarabó*

Postava ducha lesa, který se v noci mění v gigantického tvora a obchází krajinu, je inspirována legendou o tzv. *Daidarabó*. Zmínku o něm lze najít již v oficiálních spisech *fudoki* z provincie Hitači z 8. století, a to spjatou konkrétně s vytvořením hromady z mušlí, dnes známé jako *Oguši no oka*. Tato hromada podle pověsti⁹⁴ z *fudoki* vznikla tak, že *daidarabó* ležící na nedalekém kopci, ze kterého díky svému obřímému tělu dosáhl až do moře, lovil mušle, které jedl. Prázdné mušle poté odhazoval, až z nich vznikla velká hromada dnes známá jako *Oguši no oka*.

V dnešní době existuje ve městě Mito (prefektura Ibaraki) kamenná socha na počest *daidarabóa*, a je zde vyobrazen jako kladný *jókai*, který lidem pomáhal. K tomuto přesvědčení

⁹⁴ 常陸国風土記を訪ねる: 大櫛の岡”大串貝塚” (おおくしのおか”おおくしかいづか”) . 茨城県: 常陸国風土記 [online]. 2013 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <https://www.bunkajoho.pref.ibaraki.jp/fudoki/visit/16/index.html> (Navštivte Hitači no kuni fudoki: Ókuši no oka „ókuši kaizuka“).

se váže legenda o tom, jak byl *daidarabó* jedním vesničanem požádán, aby zvedl a přemístil horu, která vrhala na vesnici stín, a kvůli které měli vesničané špatnou úrodu rýže⁹⁵. *Daidarabó* mu vyhověl a následující den horu přemístil. Touto horou má údajně být hora Asabójama v prefektuře Ibaraki⁹⁶. Socha *daidarabó* je velká 15 metrů a byla dokončena v roce 1992⁹⁷. Podle informační cedule v parku *Oguši kaizuka fureai*, kde je socha umístěna, byla noha *daidarabó* dlouhá 73 metrů a široká 36 metrů⁹⁸.

Další legenda spojená s tímto obrem vypráví o tom, jak *Daidarabó* vytvořil horu Fudži⁹⁹. *Daidarabó* údajně vyhrabal mnoho zeminy v provincii Kai (současná prefektura Jamanaši) a vytvořil z ní horu. Proto je prý terén kolem hory Fudži v části prefektury Jamanaši převážně složen z povodí¹⁰⁰. Poté horu dokončil s pomocí zeminy z provincie Omi (současná prefektura Šiga) a utvořil tak jezero Biwa¹⁰¹.

Dalším přírodním útvarem, který údajně vytvořil *Daidarabó*, je rybník Daizahóši v prefektuře Nagano¹⁰². Rybník prý vznikl z jeho šlápoty. Stejně tak mělo vzniknout i jezero Senba v prefektuře Ibaraki¹⁰³.

Od své filmové podoby se *daidarabó* velmi liší. Mijazaki ho zobrazuje jako průhledného obra, jehož tělo připomíná noční oblohu a na hlavě se mu tyčí obrysy zbylých parohů z jeho jelení podoby. Ve folklóru bývá většinou popisován jako obrovský plešatý obr tmavé pleti připomínající mnicha¹⁰⁴, záleží zde však na představivosti lidí z dané oblasti a jako u většiny mytologických postav neexistuje žádné “správné” vyobrazení.

⁹⁵ ダイダラボウ伝説. 茨城の民話 WEB アーカイブ [online]. 2019 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <https://www.bunkajoho.pref.ibaraki.jp/minwa/minwa/minwa-357?f=1> (Lidové pověsti z Ibaraki: legenda o *daidarabó*).

⁹⁶ ダイダラボウ伝説. 茨城の民話 WEB アーカイブ [online]. 2019 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <https://www.bunkajoho.pref.ibaraki.jp/minwa/minwa/minwa-357?f=1> (Lidové pověsti z Ibaraki: legenda o *daidarabó*).

⁹⁷ LE BLANC, Steven a M. MASAMI. Face to face with Ibaraki's giant Daidarabotchi. Sora News 24 [online]. 2019 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <https://soranews24.com/2019/09/12/face-to-face-with-ibarakis-giant-daidarabotchi-not-so-bad-after-all-and-a-bit-of-a-looker/>

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ MEYERS, Matthew. *The Book of the Hakutaku: A Bestiary of Japanese Monsters*. Matthew Meyer, 2019, s. 54.

¹⁰⁰ Konkrétně se kolem severní části hory Fudži nachází celkem pět jezer, a to jezera Motosu, Šódži, Saiko, Kawaguči a Jamanaka.

¹⁰¹ MEYERS, Matthew. *The Book of the Hakutaku: A Bestiary of Japanese Monsters*. Matthew Meyer, 2019, s. 54.

¹⁰² 大座法師池. 飯綱高原観光協会 [online]. [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <http://iizuna-navi.com/sightseeing/detail.php?Id=2&C=1> (Rybník Ozaboši).

¹⁰³ MEYERS, Matthew. *The Book of the Hakutaku: A Bestiary of Japanese Monsters*. Matthew Meyer, 2019, s. 54.

¹⁰⁴ Tamtéž.

3.2.2.2. Šišigami

Druhou formou, ve které lesní duch přebývá ve dne, je jelen s tváří podobné člověku a mnoha parohy připomínající strom rostoucí z jeho hlavy. Ve filmu se jelen jeví jako ochránce a vládce lesa.

Jeleni jsou úzce spjati s prefekturou Nara, kde místní lidé tyto zvířata chrání a respektují. Tyto zvířata jsou považována za božská a za pomocníky bohů¹⁰⁵. Je to tak zejména kvůli legendě o *Takemizakuči no mikoto*, hlavním božstvu svatyně *Kasuga taiša*, který údajně přijel do Nary na bílém jelenovi ze svatyně *Kašima* v prefektuře Ibaraki, kde je také hlavním božstvem. *Takemizakuči no mikoto* je považován za boha hromu a podle legendy také pomohl prvnímu císaři Džinmuovi porazit jeho nepřátele tím, že mu poslal kouzelný meč. Se svatyní *Kasuga Taiša* se také pojí slavná mandala¹⁰⁶ ze 14. století vyobrazující právě bílého jelena, z jehož sedla vyrůstá posvátný rozvětvlující se strom. Na každé větvi je umístěno pět božstev svatyně *Kasuga*, které jsou vyobrazeny jako buddhové.

Jako u většinou bohů, *jókai* a jiných postav z mytologie se i s jeleny můžeme setkat jako s negativními postavami, konkrétně například jako se škodnými zvířaty v zemědělství. Farmáři se dříve modlili k různým bohům, aby ochraňovali jejich úrodu před jeleny a divokými prasaty, např. ve svatyni *Ókawa*, kde tuto úlohu plnili vlci.

Jako další negativní postavu lze uvést také samotného boha vyobrazeného jako bílého jelena v kronice *Nihonšoki*, který svým dechem otrávil prince *Jamato Takeru no Mikota*¹⁰⁷. Princ Jamato, syn císaře Keikóa, se snažil překročit horu Ohojama a když už byl skoro na vrcholku hory, zjevil se před ním avatar boha hory v podobě bílého jelena. Princ Jamato hodil po jelenovi česnek, který ho zasáhl do oka a zabil ho. Když poté z hor vyšel v prefektuře Mino, onemocněl a musel ulehnout, protože vdechl až moc božského dechu. Lidé, kteří se poté snažili hory překročit, pomazávali sebe i své koně česnekem, aby nebyly božským dechem ovlivněni¹⁰⁸.

Šišigami ve filmu není negativní, ale ani pozitivní postavou, která má v moci dávat i brát veškerý život. Do konfliktu s mezi lidmi a lesními zvířaty se vůbec nezapojuje, a dokonce zachrání hlavního hrdinu Ašitaku, když mu zahojí rány. Tím se vcelku liší od japonských bohů,

¹⁰⁵ 4 Facts About the Deer of Nara. Nara Travelers Guide [online]. Nara City Tourism Association, 2016 [cit. 2023-03-23]. Dostupné z: <https://narashikanko.or.jp/en/feature/deer/>

¹⁰⁶ NOBORU, Ogata. Kasuga Deer Mandala. In: Soramitsu [online]. [cit. 2023-04-23]. Dostupné z: http://kyotohumanities.jp/soramitsu/deer_mandala.html

¹⁰⁷ ASTON, W. G. *Nihongi: Chronicles of Japan from the Earliest of Times to A.D. 697; Part one. 2.* Londýn: George Allen & Unwin, 1956, s. 208.

¹⁰⁸ Tamtéž.

kteří jsou známí svými lidskými charaktery. *Šišigami* naopak nejeví zájem o lidi ani zvířata v jeho lese a zakročí vždy až na poslední chvíli, nerozhněvá se, když lidé ničí jeho les a zabíjí zvířata v něm. Jeho husté paroží může značit jak jeho dlouhověkost, tak možnou referenci na výše zmíněnou mandalu jelena, z jehož sedla vyrůstá strom, který jeho paroží velice připomíná.

3.2.2.3. *Kodama*

Kodama je jednou z nezapomenutelných bytostí filmu *Princezna Mononoke*, pro jeho roztomilý vzhled si jej oblíbili diváci po celém světě. Miyazaki představuje *kodamu* jako malého bílého skřítku vydávajícího klikající zvuky, který otáčí hlavou o 360 stupňů. Poprvé se s ním ve filmu setkáváme na pokraji lesa, kde Ašitaka zachránil dva muže patřící k lady Eboši. Ašitaka mající úctu a respekt k lesu, se ho nezalekne, na rozdíl od zraněného muže, který je při pohledu na klikajícího *kodamu* k smrti vyděšený. Po chvíli se k jednomu sedícímu *kodamovi* přidají stovky, snad i tisíce dalších, a vedou Ašitaku s muži hustým lesem. Když přijdou k mýtině lesního ducha, Ašitaka si všimne velkého, starého stromu a poznamená, že to musí být jejich matka, čímž odkazuje na přesvědčení, že *kodamové* v takových stromech žijí.

Slovo *kodama* se skládá ze dvou znaků, a to 木 (*ko*) – strom, a 霊 (*tama*) – duch, duše. Můžeme jej tedy přeložit jako duch stromu. Jak jeho název napovídá, *kodama* přebývá uvnitř stromů, převážně velkých a hodně starých¹⁰⁹. Kolem takových stromů se poté uvazuje *šimenawa* (viz podkapitola 3.1.2.2 *Totoro*), což indikuje spojení stromu s bohy¹¹⁰. Slovo *kodama* v japonštině také znamená ozvěna, což se váže k domněnkám, že ozvěna z lesa je odpovědí lesních duchů¹¹¹. Jako nadpřirozená bytost se i *kodama* řadí mezi *jókai*.

Role *kodamy* je strážit stromy a les, chránit je a dohlížet, aby prosperovaly¹¹². Jejich vyobrazení jsou různá, obvykle odlišná v závislosti na oblasti a lidech, a neexistuje žádná “správná” varianta. Údajně se mohou jevit jako malé světelné orby připomínající větší světlušky, či dokonce nabýt podobu lidí¹¹³. Tuto skutečnost můžeme zjistit z ilustrace knihy *Gazu hjakki jagjó* od Torijamy Sekiena z roku 1776, která vyobrazuje starého muže a ženu

¹⁰⁹ MEYER, Matthew. *The Night Parade of One Hundred Demons: A Field Guide to Japanese Yokai*. Florida: Matthew Meyer, 2013, s. 53.

¹¹⁰ FOSTER, Michael Dylan. *The Book of Yokai: Mysterious Creatures of Japanese Folklore*. Oakland: University of California Press, 2015, s. 187.

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² MEYER, Matthew. *The Night Parade of One Hundred Demons: A Field Guide to Japanese Yokai*. Florida: Matthew Meyer, 2013, s. 53.

¹¹³ Vyobrazení *kodamy* je velmi proměnlivé a zcela závislé na lidech a regionu.

vystupující ze stromu s komentářem: „Říká se, že když strom dovrší sta let, má boha, který ukáže svou podobu¹¹⁴.“

Mijazakiho vyobrazení *kodamy* je zcela jedinečné, a možná proto i tak oblíbené. Je možné, že je jejich vzhled zčásti inspirován ještě jednou nadpřirozenou bytostí japonského folklóru, kterou je *ninmendžu* (někdy také *džinmendžu*), strom, který má místo pupenů kulaté hlavy s lidskými tvářemi, které se neustále smějí¹¹⁵. Říká se také, že když se do takového stromu řízne, začne krváčet – podobně jako u stromů, které obývají *kodamové*¹¹⁶.

3.2.2.4. Vlci

Ve filmu se objevují tři bílí vlci, nejstarší vlčice Moro a její potomci, kteří nejsou ve filmu pojmenováni. *Princezna Mononoke* je pro mnohé filmem, který mimo jiné vypráví i morální příběh o ničení a znečišťování přírody důsledkem čím dál větší industrializace světa. Mijazaki se snaží ve filmu prosadit názor, že lidé zapomněli na důležitost přírody a na harmonii, ve které s přírodou kdysi žili. Pokud si tuto skutečnost uvědomíme, užití právě postav vlků ve filmu dává velký smysl. V roce 1905 totiž přijel do Japonska americký zoolog Malcolm P. Anderson, aby získal vzorky asijských druhů zvířat pro britské muzeum, a za tímto účelem od místních kupoval mrtvá zvířata¹¹⁷. Bylo to právě ve vesnici Higaši Jošino, kde mu lovci, hnáni vidinou finanční odměny, přinesli mrtvého vlka. Tento vlk, jak se později zjistilo, byl posledním samcem vlka japonského, který je nyní označován za vyhynutý druh¹¹⁸. V blízkosti vesnice byl v roce 1987 postaven památník v podobě sochy, která má vyobrazovat právě tohoto posledního japonského vlka, s nápisem ニホンオオカミの像 – *Nihon ókami no zó*, doslova socha japonského vlka¹¹⁹. Ústřední postava vlka tak ve filmu nabývá ještě větší důležitosti a může být brána jako reálný příklad destrukce přírody zaviněné lidmi.

Japonský vlk je v šintoistické mytologii pevně zakotven a bývá i častým předmětem uctívání. Například v kronice *Nihonšoki* můžeme najít pověst o císaři Kinmeiovi¹²⁰, kterému se

¹¹⁴ SEKIEN, Toriyama, Hiroko YODA a Matt ALT. *Japandemonium Illustrated: The Yokai Encyclopedias of Toriyama Sekien*. USA: Dover Publications, 2016, s. 8-9. (přeloženo z angličtiny).

¹¹⁵ FOSTER, Michael Dylan. *The Book of Yokai: Mysterious Creatures of Japanese Folklore*. Oakland: University of California Press, 2015, s. 242.

¹¹⁶ MEYER, Matthew. *The Night Parade of One Hundred Demons: A Field Guide to Japanese Yokai*. Florida: Matthew Meyer, 2013, s. 53.

¹¹⁷ WALKER, Brett L. *The Lost Wolves of Japan*. USA: University of Washington Press, 2005, s. 20.

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ 東吉野村とニホンオオカミ. 東吉野村役 [online]. 東吉野村役場 [cit. 2023-03-23]. Dostupné z: <http://www.vill.higashiyoshino.nara.jp/tourism/japaneseookami> (Město Higaši Jošino a japonský vlk).

¹²⁰ ASTON, W. G. *Nihongi: Chronicles of Japan from the Earliest of Times to A.D. 697; Part two. 2*. Londýn: George Allen & Unwin, 1956, s. 36-37.

ve snu objevil neznámý člověk a řekl mu, aby do svých služeb vzal muže jménem Hata no Ohocuči, a když tak učiní, stane se z něj úspěšný vládce. Kinmei vyslal své posly, aby onoho muže našli. Skutečně se jim to podařilo a našli ho v provincii Jamaširo. Když byl Ohocuči předveden před císaře, pověděl mu o jeho zvláštním setkání s vlky. Při cestě domů ze svatyně *Ise* narazil na dva vlky, kteří spolu bojovali. Ohocuči sesedl ze svého koně, umyl si ústa a ruce a pomodlil se k vlkům, aby zastavil jejich boj. Poté je očistil od krve a nechal je odejít. Kinmei byl poté přesvědčen, že jeho zjevení ve snu měla být Ohocučiho odměna za pomoc těmto božským zvířatům a přijal ho do svých služeb. Později když se Kinmei stal císařem, učinil z Ohocučiho správce pokladnice.

Nejvýznamnějšími svatyněmi spojenými s vlky jsou svatyně *Ókawa* a *Micumine*. Svatyně *Ókawa* je spjatá s božstvem *Ókawa Daimjójin*¹²¹, které údajně využívalo právě vlky jako svoje božské posly neboli *cukawašime*¹²². Mnoho vlků žilo v horách kolem svatyně, a díky jejich přátelské povaze se k nim lidé modlili, aby ochraňovali jejich úrodu před jeleny, divočáky a ostatními zvířaty. Podle průzkumu o této svatyni od Hiraiwy Jonekičiho se slovo *ókawa* kdysi četlo jako *ókami*¹²³, a někteří uctívali samotného vlka jako boha, nikoliv pouze jako božského posla¹²⁴. Dodnes se ve svatyni vyrábí tzv. *ema*¹²⁵, které jsou zdobeny právě obrázky vlků. Pojem *ema* představuje votivní obraz malován na dřevo, který se váže ke zvyku obětování živého koně svatyni, později se tento zvyk zjednodušil pouze na namalovaného koně *ema*¹²⁶. Časem se objevovaly i obrazy jiných zvířat či obsah modlitby k bohu svatyně, ve které se tento obrázek vystavil¹²⁷.

Další svatyní spojenou s vlky je svatyně *Micumine*, jejíž hlavními uctívanými bohy jsou *Inazami* a *Inazagi*. Za zakladatele této svatyně je považován Jamato Takeru no Mikoto, syn císaře Keikóa¹²⁸. Ke svatyni se váže legenda o tom, jak se právě bílý vlk stal Jamatovým průvodcem, když se ztratil v horách v provincii Šinano (dnešní prefektura Nagano)¹²⁹. Právě díky této legendě se vlci považovali za božské posly a ochránce, a jejich sochy stojí i před vchodem do samotné svatyně.

¹²¹ „Velké významné božstvo Ókawy“. Není známo, o jaké božstvo se konkrétně jedná.

¹²² Name of Ókawa Daimjójin, with Sacred Wolves, from the Ókawa Shrine in Tanba province. In: MFA Boston [online]. Massachusetts: Museum of Fine Arts Boston, 2023 [cit. 2023-04-23]. Dostupné z: <https://collections.mfa.org/objects/267534>

¹²³ Slovo *ókami* je japonským slovem pro vlka.

¹²⁴ HIRAIWA, Yonekichi. *Ókami: Sono seitai to rekishi*. Tokyo: Tsukiji Shokan, 1992, s. 89-90.

¹²⁵ Znamená doslova obraz koně.

¹²⁶ BOHÁČKOVÁ, Libuše a Vlasta WINKELHÖFEROVÁ. *Vějíř a Meč*. Praha: Panorama, 1987. s. 253.

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ Japonský císař, který podle kroniky *Nihonšoki* vládl v letech 71–131 n.l.

¹²⁹ ASTON, W. G. *Nihongi: Chronicles of Japan from the Earliest of Times to A.D. 697; Part two. 2*. Londýn: George Allen & Unwin, 1956, s. 36-37.

Ve svatyni *Micumine* jsou často zobrazováni dva vlci proti sobě, ať už na talismanech *ofuda* – ochranný amulet se jménem boha uctívaného v konkrétní svatyni¹³⁰ – či vytesáni do kamene, přičemž jeden má otevřenou tlamu a reprezentuje zvuk *a*, a druhý má zavřenou pusu a reprezentuje zvuk *un*¹³¹. Tyto dva zvuky dohromady tvoří zvuk *om*, který je věčným slovem pro vše, co bylo, je a bude¹³².

Další významnou svatyní je i svatyně *Jamazumi*, jejíž historie je spojená s uctíváním vlků. Podle lidové pověsti zachránili vlci Tokugawu Iejasua v bitvě u Mikatagahary (1572), když svým vytím vystrašili nepřítele¹³³. Stejně jako je to u svatyně *Micumine*, i svatyni *Jamazumi* chrání kamenné sochy vlků, a na talismanech *ofuda* se též objevuje obraz vlka¹³⁴. Tyto talismany mají údajně chránit před požáry, krádežemi a nemocemi¹³⁵.

S různými provinciemi a stoletími se objevují i jiná označení vlků. Dalším takovým označením je například *okuriókami*¹³⁶, které se objevilo v době stavby cest a zvýšení frekvence cestování po Japonsku. Protože lidé více cestovali, setkávali se i na svých cestách více s vlky, a tak se vlci stali ochránci cestovatelů, zároveň jim však mohli i působit potíže¹³⁷.

V knížectví Morioka, které se rozkládalo v severní části ostrova Honšú, se vlkům říkalo *oinu* a ve vesnici Kawara, později přejmenované na Oinokawara, byly zaznamenány jisté formy vlčího uctívání¹³⁸. Podle lidové legendy¹³⁹ byla vesnice přejmenována poté, co na tomto místě zemřel samuraj v následku sváru při hře japonských šachů. Jeho bratr ho poté šel pomstít, když se najednou zjevil avatar ve formě bílého vlka a pomohl mu. V úctě k tomuto božskému avatarovi byla vesnice přejmenována na Oinokawara – slovo *oino* bylo zapsáno čínskými znaky pro vlka¹⁴⁰.

Lidé z vesnice Oinokawara chovali k vlkům úctu také kvůli tomu, že vlci ochraňovali jejich úrodu před jeleny a divočáky. Když se s vlkem setkali, pozdravili ho a projevíli mu úctu a respekt¹⁴¹. Podobné postřehy měl i Nišimura Hakú ve svém díle *Enka kidan*¹⁴², kde zmiňoval,

¹³⁰ PICKEN, Stuart D. B. *Historical dictionary of Shinto*. 2. Plymouth: The Scarecrow Press, 2011, s. 225.

¹³¹ WALKER, Brett L. *The Lost Wolves of Japan*. USA: University of Washington Press, 2005, s. 88.

¹³² Tamtéž.

¹³³ Folk Culture: Yamazumi Shrine. 浜松情報 [online]. Hamanako Institute Corporation, 2012 [cit. 2023-04-18]. Dostupné z: <http://www.hamamatsu-books.jp/en/category/detail/4d2038917dcc7.html>

¹³⁴ WALKER, Brett L. *The Lost Wolves of Japan*. USA: University of Washington Press, 2005, s. 90.

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ „Doprovázející vlk.“

¹³⁷ WALKER, Brett L. *The Lost Wolves of Japan*. USA: University of Washington Press, 2005, s. 93.

¹³⁸ Tamtéž, s. 94.

¹³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰ Tamtéž.

¹⁴¹ Tamtéž.

¹⁴² „Podivuhodné příběhy z kouře a mlhy“.

že lidé z hor se vlků nebáli dokonce ani po rozšíření vztekliny a když je potkali, nepanikařili a prokazovali jim respekt, a tak byli zřídka zraněni¹⁴³.

I přes svou historii uctívání a spojením s bohy byli však japonští vlci na začátku 20. století vyhubeni. Jejich role v Mijazakiho filmu je tak velmi symbolická, vzhledem k tematice industrializace a ničení přírody, a jejich vliv a dopad na mytologii a náboženství je v Japonsku znát dodnes.

3.2.2.5. Opice

Opice mají v japonské mytologii poměrně široké zastoupení. Můžeme na ně narazit jako na *jókai*, také se s nimi můžeme setkat jako s božími posly, avatary boha *Sammó* a ochránci svatyně *Hie* v Tokiu.

Opice se poprvé ve filmu objevují, když lady Eboši předvádí Ašitakovi sílu svých zbraní. Vystřelí do pustiny na několik nerozeznatelných figur, u kterých poté zjistíme, že to jsou opice, které bez ustání sází nové stromy a usilují o obnovu lesa.

Opice jsou odedávna také uctívány jako „bohové bezpečného porodu a prosperujícího manželství“¹⁴⁴. Svatyně *Hie* proto nabízí návštěvníkům, kteří očekávají dítě či chtějí založit rodinu, možnost pomodlit se k božským opicím (*kamisaru*) za zdraví matky i dítěte a za bezproblémový porod¹⁴⁵.

Můžeme si zde všimnout paralely – opice jakožto božstva uctívaná pro jejich požehnání matce při porodu Mijazaki zobrazuje jako bytosti, které se snaží pomoci lesu se znovu narodit.

Další svatyní spojenou s těmito zvířaty je svatyně *Nikkó Tóšógú*. Tato svatyně je zasvěcena šógunovi Tokugawovi Iejasovi, a zároveň slouží i jako jeho hrobka. Částí svatyně je i budova stájí, kterou lemují vyřezané panely, jejichž ústředním motivem jsou opice, konkrétně makakové. Opice jsou považovány za strážce koní, a mají je udržovat zdravé a vyléčit jejich nemoci¹⁴⁶. Z toho důvodu válečníci pokrývali své toulce opičí kůží a věřili, že tak mohou využít léčivou sílu opic pro své koně¹⁴⁷.

¹⁴³ HAKÚ, Nišimura. *Enka kidan*. In: *Nihon zuihicu taisei: Nihon zuihicu taisei henšūbu*. Tokio: Jošikawa Kóbunkan, 1975, sv. 4, s. 210.

¹⁴⁴ 安産祈願について. In: 日枝神社 [online]. [cit. 2023-02-01]. Dostupné z: <https://www.hiejinja.net/gokigan-guide/anzan/> (O modlitbě pro bezpečný porod).

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ 社殿の概要. In: 日光東照宮 [online]. [cit. 2023-02-01]. Dostupné z: <https://www.toshogu.jp/shaden/index.html> (Přehled hlavních budov svatyně Nikkó Tóšógú)

¹⁴⁷ OHNUKI-TIERNEY, Emiko. *The monkey as mirror: Symbolic Transformations in Japanese History and Ritual*. New Jersey: Princeton University Press, 1987, s. 48.

Obzvláště známým motivem jsou konkrétně tři vedle sebe sedící opice, které mají postupně zakrytá ústa, oči a uši. Toto vyobrazení tří opic se nazývá *sanzaru* (三猿), *san* znamenající číslo tři v kombinaci s japonským znakem pro opici *saru*, který se v tomto případě čte *zaru*. Zároveň má však slovo *zaru* (psáno hiraganou jako ざる, nikoliv znakem pro opici) v japonské gramatice význam záporu, čímž vzniká význam právě tří záporů v kombinaci s opicemi. Jsou to tedy tři opice vyjadřující tři záporny, a to konkrétně:

見ざる	Nevidět (<i>mizaru</i>)
言わざる	Nemluvit (<i>iwazaru</i>)
聞かざる	Neslyšet (<i>kikazaru</i>)

Existuje tendence toto rčení překládat jako: „*nevidět zlo, nemluvit zlo, neslyšet zlo*“. Nemusí to však nutně být správně. Toto rčení má své kořeny v čínském morálním kódu *santai*¹⁴⁸, za vznik spojení mezi touto filozofií a opicemi je však údajně zodpovědný mnich Saičó, který byl zakladatelem buddhistické školy *Tendai*¹⁴⁹, jejíž učení se později stalo součástí tzv. *Sannó ičidžicu šintó*. Toto učení kombinovalo právě školu *Tendai* s nejen s ezoterickým buddhismem, taoismem a buddhistickými božstvy, ale i se svatyní *Hie* a jejími třemi uctívanými *kami* souborně nazývanými jako král hory *Sannó*¹⁵⁰. Tato škola má spojení i s výše zmíněnou svatyní *Nikkó Tóšógú*, kde byl pohřben Tokugawa Iejasu právě podle rituálu této školy¹⁵¹, což může vysvětlovat právě motivy opic, které v této svatyni můžeme najít.

Symbol těchto tří opic také bývá přiřazován k bohu *Sarutahiko no kami*. *Sarutahiko no kami*, uctíván také jako *Kóšin*, je označován za boha cest a bývá zpravidla doprovázen třemi opicemi¹⁵². *Sarutahiko no kami* se v mytologii objevuje jako průvodce vnuka bohyně *Amaterasu – Niniga no mikota*, který se měl ujmout vlády nad zemí. *Sarutahiko* se nejprve *Ninigovi* postavil do cesty na nebeském mostě *Ama no uki haši*, kterého byl strážcem. *Sarutahiko* byl poté přesvědčen bohyní *Uzume*, aby je nechal projít¹⁵³. Právě díky jeho zjevení na nebeském mostě, na křižovatce osmi cest vedoucích na různá místa na zemi, je uctíván jako bůh cest a křižovatek.

Pojem *kóšin* pocházející z čínského taoismu má také určité spojení s opicemi. Tento pojem odkazuje k 57. dni či roku z 60denního či ročního cyklu čínského kalendáře. V noci

¹⁴⁸ Filozofie vyznávající využití tří lidských smyslů pro pozorování světa.

¹⁴⁹ OHNUKI-TIERNEY, Emiko. *The monkey as mirror: Symbolic Transformations in Japanese History and Ritual*. New Jersey: Princeton University Press, 1987, s. 48.

¹⁵⁰ BOHÁČKOVÁ, Libuše a Vlasta WINKELHÖFFEROVÁ. *Vějíř a Meč*. Praha: Panorama, 1987. s. 114.

¹⁵¹ Tamtéž.

¹⁵² ASHKENAZI, Michael. *Handbook of Japanese Mythology*. USA: ABC-CLIO, 2003, s. 245.

¹⁵³ ROBERTS, Jeremy. *Japanese Mythology A to Z*. USA: Facts on File, 2004, s. 82.

tohoto dne se tři červi vydávají na Nebesa, aby nahlásili lidské hříchy za předešlý cyklus¹⁵⁴. Podle Taoismu v těle každého člověka žijí tři červi *sanshi*, kteří v noci dne *kóšin* odcházejí hlásit hříchy smrtelníků Bohu Nebes, když jejich hostitelé usnou, a v důsledku jejich hříchů pak lidem může tento bůh zkrátit život¹⁵⁵. Právě s tímto pojmem se může pojit překlad vyobrazení tří opic jako „*nevid' zlo, neslyš zlo, nemluv zlo*“ jako morální kód a varování před dnem *kóšin*. V tento den se také prováděly rituály na odvrácení zla a neštěstí, a vznikaly kamenné desky, které mimo jiné obsahovaly i vytesanou podobiznu tří opic *sanzaru*. Víra v *kóšin* a praktiky s ní spojené se později propojily i s ostatními formami víry spojených s opicemi, konkrétně např. s bohem *Sarutahiko*¹⁵⁶.

Také kamenné sochy symbolizující *bódhisattvu Džizóa*, ochránce dětí, obsahují podobiznu opic, a to konkrétně opic s bryndákem – způsobené spojením tohoto Buddhy s dětmi¹⁵⁷. Stalo se tak kvůli ztotožnění boha *Sarutahiko* s tímto *bódhisattvou*¹⁵⁸.

S opicemi se můžeme v japonském folklóru setkat i jako s ústředními kladnými postavami pohádek a příběhů, bývají však zobrazeny i jako negativní postavy a podvodníci.

Jak jsem již výše uvedla, s opicemi se můžeme setkat i jako s *jókai*, a to konkrétně jako se *sarugami* neboli božskými opicemi. *Sarugami* se svým vzhledem příliš neliší od obyčejných opic. Údajně mají být ale většího vzrůstu a jsou mazanější a chytřejší, mohou mluvit a oblékat se jako lidé¹⁵⁹. Existuje několik legend o těchto *jókai*, jako je například legenda o obrovské opici žijící v horách provincie Mimasaka¹⁶⁰. Tento opičí obr každý rok vyžadoval, aby mu z okolních vesnic byla vydána oběť v podobě mladé ženy. Jednou se však v jedné vesnici ubytoval lovec právě v domě dívky, která měla být obětována. Z lítosti se nabídl, aby byl obětován místo ní, a tak byl spolu se svým psem uzavřen do truhly a odnesen mnichy do hor za *sarugami*. *Sarugami* se objevila spolu se stovkami menších opic, aby si převzala svou oběť. Lovec však z truhly vyskočil a opice pobil, až zůstala pouze *sarugami*. Poté *sarugami* posedla jednoho z mnichů a promluvila k lovcí. Prosila za odpuštění a slíbila, že pokud ji ušetří, už nikdy nebude požadovat žádnou oběť. Lovec ji vyhověl a *sarugami* své slovo dodržela.

¹⁵⁴ OHNUKI-TIERNEY, Emiko. *The monkey as mirror: Symbolic Transformations in Japanese History and Ritual*. New Jersey: Princeton University Press, 1987, s. 45.

¹⁵⁵ IWAI, Hiroshi. Belief and Practice: *Kōshin shinkō*. In: Encyclopedia of Shinto [online]. Kokugakuin University [cit. 2023-05-10]. Dostupné z: <https://d-museum.kokugakuin.ac.jp/eos/detail/?id=9022>

¹⁵⁶ OHNUKI-TIERNEY, Emiko. *The monkey as mirror: Symbolic Transformations in Japanese History and Ritual*. New Jersey: Princeton University Press, 1987, s. 47.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 48.

¹⁵⁸ Tamtéž.

¹⁵⁹ MEYERS, Matthew. *The Book of the Hakutaku: A Bestiary of Japanese Monsters*. Matthew Meyer, 2019, s. 59.

¹⁶⁰ Tamtéž.

V další legendě figuruje *sarugami* opět jako vcelku negativní postava. Následující legenda se odehrává v provincii Ómi (v dnešní prefektuře Šiga) a pojednává o farmáři a jeho mladé dceři¹⁶¹. Starší farmář tvrdě pracoval každý den, zatímco jeho dcera čekala na vhodného manžela. Žádný nápadník ale stále nepřicházel, a tak si farmář sám pro sebe zamumlal: „Kéž by tu byl někdo, kdo by se oženil s mou dcerou a pracoval na mých polích. Ať je to klidně i opice!“ Najednou se nedaleko zjevil *sarugami* a pomohl starému muži s jeho prací. Poté však farmáře požádal o ruku jeho dcery. Farmář odmítl, a tak se *sarugami* rozhněval a dívku unesl do hor, kde ji věznil zavřenou pytli ve svém hnízdě. Zoufalý farmář prosil místního šlechtice, aby dívku zachránil, a ten nakonec souhlasil. Jednoho dne, když zrovna *sarugami* nebyl ve svém hnízdě, šlechtic dívku osvobodil a na jejím místě zanechal svého psa. Když se poté *sarugami* vrátil a pytel otevřel, pes na něj vyskočil a zabil ho.

Ve filmu nejsou opice vyobrazeny příliš kladně, což je částečně způsobeno i chováním lidí k jejich lesu, který se opice snaží ochránit. V jedné scéně dokonce chtějí hlavního hrdinu sníst, aby tím získali jeho sílu. Působí spíše ale jako vychytralé postavy, které se s ostatními lesními bohy přátelí pouze, když se jim to hodí. Přirovnala bych je zde tedy spíše k *jókai* *sarugami* než k výše zmíněným božským poslům. Meyers (2019) ve své knize o *jókai* v kapitole o *sarugami* poznamenal, že opice jsou skvělým případem padlých bohů – dříve byly uctívány a respektovány, postupně se z nich však stala spíše negativní stvoření, která lidi podvádí, klamou a ubližují jim¹⁶². To je dle mého názoru znát i ve zobrazení jejich postav v Mijazakiho filmu.

3.2.2.6. *Mono no ke*

Samotný název filmu v sobě skrývá určitý pojem vlastní japonské mytologii, a přestože se nejedná přímo o postavu, určitě je vhodné zde tento pojem zmínit. Pojem *mono no ke* se skládá ze znaků *mono* 物 a *ke* 怪. *Mono* vyjadřuje věc, objekt či substanci a *ke* vyjadřuje tajemno, mystérium. Celý tento termín se poté může překládat jako pomstychtiví zlí duchové, zároveň může odkazovat k pojmu *jókai* jakožto k nadpřirozeným bytostem, věcem neznámým. Tento termín byl původně kdysi používán právě k abstraktnímu vyjádření něčeho, z čeho měl mluvčí strach či o čem se bál mluvit¹⁶³. V názvu filmu je tento pojem psán v hiraganě bez užití znaků

¹⁶¹ MEYERS, Matthew. *The Book of the Hakutaku: A Bestiary of Japanese Monsters*. Matthew Meyer, 2019, s. 59.

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ NISHIOKA, Kazuhiko. Concepts and Doctrines: Mono, Chi. In: *Encyclopedia of Shinto* [online]. Kokugakuin University [cit. 2023-05-10]. Dostupné z: <https://d-museum.kokugakuin.ac.jp/eos/detail/?id=8642>

a odkazuje k postavě dívky San vchované vlky, které se ve filmu přezdívá právě *Mononoke hime* neboli princezna pomstychtivých duchů.

Tento pojem se objevuje i v literatuře období *Heian*¹⁶⁴, konkrétně pak například ve známém díle Murasaki Šikibu¹⁶⁵ – *Příběh prince Gendžiho*¹⁶⁶.

¹⁶⁴ Historické období Japonska v letech 754–1185 n. l.

¹⁶⁵ Japonská spisovatelka a básnička konce 10. a počátku 11. stol.

¹⁶⁶ FOSTER, Michael Dylan. *The Book of Yokai: Mysterious Creatures of Japanese Folklore*. Oakland: University of California Press, 2015, s. 39.

Závěr

V této práci bylo mým cílem analyzovat nadpřirozené postavy a šintoistické reference ve filmech *Můj souosed Totoro* a *Princezna Mononoke* režiséra Hajaa Mijazakiho, který je světově uznáván a znám díky svým brilantním animovaným filmům.

Ve filmu *Můj souosed Totoro* jsem analyzovala bytosti *susuwatari*, kočičí autobus *konekobasu* a samotného *Totora*, spolu s šintoistickou svatyní, která se objevuje na samotném začátku filmu. Podle analýzy jsem zjistila, že malá svatyně *hokora* s liškou nese reálný šintoistický význam a je spojena s bohem rýže *Inari*, který je znám svými liščími posly. Bytosti *susuwatari* můžeme nejbliže přirovnat k *jókai mokumokuren*, jinak však v mytologii, folklóru či náboženství nemají zastoupení. Stejně tak je to s kočičím autobusem *konekobasu*, který je pouze výplodem Mijazakiho bujné fantazie.

Největší podobnost s japonskými bohy má postava samotného *Totora*, který přebývá v posvátném stromu, stará se o les a pomáhá hlavním postavám příběhu. Lze ho přirovnat i k *jókai*, konkrétně ke *kodamovi*, který také žije ve stromech a pečuje o les. Mimo to může být *Totoro* vnímán i jako avatar samotného lesa. Svým vzhledem však do mytologie, folklóru či náboženství příliš nezapadá, a jeho postava je zcela originálním výtvozem.

Ve filmu *Princezna Mononoke* jsem analyzovala postavu lesního ducha v obou jeho formách, tedy jako obra *daidarabó* a jelena *šišigami*, dále pak *jókai kodamu* a postavy vlků a opic. Nakonec jsem zmínila i pojem související s japonskou mytologií i s názvem samotného filmu *mono no ke*.

Postava lesního ducha v jeho formě nočního chodce je založena na legendách o obru *daidarabó*, o kterém se můžeme dozvědět z folklóru zaznamenaném v historickém dokumentu *fudoki* z tehdejší provincie Hitači, a dokonce existuje i socha na počest tohoto obra stojící ve městě Mito. Jeho existence se váže ke vzniku mušlové hromady, která je historickým pozůstatkem kultury Džómon. I ve své jelení podobě je s náboženstvím a mytologií úzce spojen. Jeleni byli totiž považováni za božské posly a posvátná zvířata. Mohli být však vnímáni i negativně, a to například farmáři, kvůli ničení úrody.

Tisíce malých bílých mužíků vedoucí hlavní postavu lesem se pojí s *jókai* jménem *kodama* a jejich popis z mýtů a legend téměř souhlasí s jejich vyobrazením ve filmu. Jediným aspektem Mijazakiho originality je zde jejich vzhled, který je zcela jedinečný.

Vlci jsou taktéž s mytologií a náboženstvím úzce spojeni. Byli uctíváni jako poslové i jako samotní bozi, vnímáni jako ochránci cestovatelů, farmářů a úrody, a figurovali jako hlavní postavy v mnoha legendách. V dnešní době se japonský vlk považuje za vyhynulý druh, ve

svatyních *Ókawa*, *Micumine* a *Jamazumi* se s ním však stále setkat můžeme, ať už jako s kamennou sochou či obrázkem na talismanu.

Opice jsou v mytologii vyobrazeny jako božská stvoření i jako vychytralí a zákešní *jókai*. Ve svatyni Hie se k nim lidé modlí za bezpečný porod a prosperující manželství. Jsou spojeny s několika bohy, jak šintoistickými, tak buddhistickými, například s bohem křížovatek a cest *Sarutahikem* či bódhisattvou *Džizóem*, ochráncem dětí. V některých legendách jsou však také vyobrazeny jako negativní postavy, které lidem škodí.

Ač mají oba filmy velice silnou spirituální atmosféru, lze říci, že v případě filmu *Princezna Mononoke* je vliv japonské mytologie mnohem větší. U většiny postav můžeme v mytologii pozorovat jejich dvojitou povahu – často jsou vyobrazovány jako bohové/božští poslové a zároveň jako *jókai*, kteří jsou mnohdy lidem nebezpeční. Tuto dvojitou povahu Mijazaki ve filmu *Princezna Mononoke* dokázal sjednotit a vytvořit tak postavy, které nejsou nutně zlé ani dobré, a záleží na situaci, ve které se ocitnou.

V závěru tedy můžeme říci, že oba tyto filmy jsou mytologií inspirovány a obsahují i určitou míru referencí na šintoistické náboženství, ve filmu *Princezna Mononoke* je však výskyt mytologie poměrně častější než ve filmu *Můj soused Totoro*.

Resumé

In this work, I'm aspiring to find connections between Shinto and Japanese mythology in two movies directed by Hayao Miyazaki – My Neighbor Totoro and Princess Mononoke, in both of which are present supernatural and divine beings. I try to establish if these characters (mostly of animal nature) or their representation in mythology are referring to real characters appearing in Shinto and mythology, or if they're at least somewhat inspired by it. Aside from the characters, I also analyze references to Shinto and try to establish if they correspond to real Shinto traditions, gods, and rituals. Buddhist and Taoist terms also appear in this work, as they are closely connected to the Shinto religion and are integrated into life in Japan.

Key words: Shinto, Japanese mythology, Hayao Miyazaki, Studio Ghibli, kami, yokai, Princess Mononoke, My Neighbor Totoro

Seznam pramenů

Můj soused Totoro [Tonari no Totoro]. Režie Hajao MIJAZAKI. Japonsko: Studio Tóhó, 1988.

Princezna Mononoke [Mononoke hime]. Režie Hajao MIJAZAKI. Japonsko: Studio Tóhó, 1997.

Seznam použité literatury

ASHKENAZI, Michael. *Handbook of Japanese Mythology*. USA: ABC-CLIO, 2003. ISBN 1-57607-467-6.

ASTON, W. G. *Nihongi: Chronicles of Japan from the Earliest of Times to A.D. 697; Part two*. 2. Londýn: George Allen & Unwin, 1956.

BOHÁČKOVÁ, Libuše a Vlasta WINKELHÖFEROVÁ. *Vějíř a Meč*. Praha: Panorama, 1987. ISBN 11-092-87.

FOSTER, Michael Dylan. *The Book of Yokai: Mysterious Creatures of Japanese Folklore*. Oakland: University of California Press, 2015. ISBN 978-0-520-95912-5.

GREENBERG, Raz. *Hayao Miyazaki: Exploring the Early Work of Japan's Greatest Animator*. USA: Bloomsbury Academic, 2018. ISBN 978-1-5013-3594-5.

HAKÚ, Nišimura. *Enka kidan*. In: *Nihon zuihicu taisei: Nihon zuihicu taisei henšūbu*. Tokio: Jošikawa Kóbunkan, 1975, sv. 4, s. 210.

HIRAIWA, Yonekichi. *Ōkami: Sono seitai to rekishi*. Tokyo: Tsukiji Shokan, 1992.

LEADER, Michael, Jake CUNNINGHAM a Monika KITTOVÁ. *Ghibliotéka: Neoficiální průvodce filmy studia Ghibli*. Praha: DOBROVSKÝ, 2022. ISBN 978-80-277-1372-1.

LENBURG, Jeff. *Legends of Animation: Hayao Miyazaki: Japan's Premier Anime Storyteller*. USA: Chelsea House, 2012. ISBN 978-1-4381-3926-5.

Lexikon východní moudrosti: buddhismus, hinduismus, taoismus, zen. Přeložil Jan FILIPSKÝ. Olomouc: Votobia, 1996. ISBN 80-7198-168-0.

MEYER, Matthew. *The Book of the Hakutaku: A Bestiary of Japanese Monsters*. Matthew Meyers, 2019. ISBN 978-0985218454.

MEYER, Matthew. *The Night Parade of One Hundred Demons: A Field Guide to Japanese Yokai*. Florida: Matthew Meyer, 2013. ISBN 978-0985218423.

MIYAZAKI, Hayao, Beth CARY a Frederik L. SCHODT. *Starting Point: 1979-1996*. San Francisco: VIZ Media, 2009. ISBN 978-1421561042.

OHNUKI-TIERNEY, Emiko. *The monkey as mirror: Symbolic Transformations in Japanese History and Ritual*. New Jersey: Princeton University Press, 1987. ISBN 0-691-09434-9.

ONO, Dr. Sokyo. *Shinto: The Kami Way*. Tokyo: Tuttle Publishing, 1962. ISBN 978-1-4629-0083-1.

PICKEN, Stuart D. B. *Historical dictionary of Shinto*. 2. Plymouth: The Scarecrow Press, 2011. ISBN 978-0-8108-7172-4.

ROBERTS, Jeremy. *Japanese Mythology A to Z*. USA: Facts on File, 2004. ISBN 978-1604134353.

SEKIEN, Toriyama, Hiroko YODA a Matt ALT. *Japandemonium Illustrated: The Yokai Encyclopedias of Toriyama Sekien*. USA: Dover Publications, 2016. ISBN 978-0-486-80035-6.

WALKER, Brett L. *The Lost Wolves of Japan*. USA: University of Washington Press, 2005. ISBN 978-0-295-98814-6.

WINKELHÖFEROVÁ, Vlasta a Miriam LÖWENSTEINOVÁ. *Encyklopedie mytologie Japonska a Koreje*. Praha: Libri, 2006. ISBN 80-7277-265-1.

Internetové zdroje

4 Facts About the Deer of Nara. Nara Travelers Guide [online]. Nara City Tourism Association, 2016 [cit. 2023-03-23]. Dostupné z: <https://narashikanko.or.jp/en/feature/deer/>

Animage's Anime Grand Prix: Magazine Reader's Choice. Animage's Anime Grand Prix [online]. [cit. 2023-03-23]. Dostupné z: <http://animegrandprix.blogspot.com/p/animages-anime-grand-prix-fan-award.html>

Blue Ribbon Award History: 1977. In: Cinema Hochi [online]. Hochi Shinbun, 1998 [cit. 2023-05-01]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20120219003642/http://cinemahochi.yomiuri.co.jp/bAward/1997/>

Folk Culture: Yamazumi Shrine. 浜松情報 [online]. Hamanako Institute Corporation, 2012 [cit. 2023-04-18]. Dostupné z: <http://www.hamamatsubooks.jp/en/category/detail/4d2038917dcc7.html>

IWAI, Hiroshi. Belief and Practice: Kōshin shinkō. In: Encyclopedia of Shinto [online]. Kokugakuin University [cit. 2023-05-10]. Dostupné z: <https://d-museum.kokugakuin.ac.jp/eos/detail/?id=9022>

LE BLANC, Steven a M. MASAMI. Face to face with Ibaraki's giant Daidarabotchi. Sora News 24 [online]. 2019 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <https://soranews24.com/2019/09/12/face-to-face-with-ibarakis-giant-daidarabotchi-not-so-bad-after-all-and-a-bit-of-a-looker/>

MORI, Mizue. Jinja (Shrines): Hokora. In: Encyclopedia of Shinto [online]. Kokugakuin University [cit. 2023-05-10]. Dostupné z: <https://d-museum.kokugakuin.ac.jp/eos/detail/?id=9695>

Name of Ōkawa Daimyōjin, with Sacred Wolves, from the Ōkawa Shrine in Tanba province. In: MFA Boston [online]. Massachusetts: Museum of Fine Arts Boston, 2023 [cit. 2023-04-23]. Dostupné z: <https://collections.mfa.org/objects/267534>

NISHIOKA, Kazuhiko. Concepts and Doctrines: Mono, Chi. In: Encyclopedia of Shinto [online]. Kokugakuin University [cit. 2023-05-10]. Dostupné z: <https://d-museum.kokugakuin.ac.jp/eos/detail/?id=8642>

NOBORU, Ogata. Kasuga Deer Mandala. In: Soramitsu [online]. [cit. 2023-04-23]. Dostupné z: http://kyotohumanities.jp/soramitsu/deer_mandala.html

毎日映画コンクール 第 52 回 (1997 年) . In: 毎日新聞 [online]. THE MAINICHI NEWSPAPERS [cit. 2023-05-01]. Dostupné z: <http://mainichi.jp/mfa/history/052.html> (52. ročník soutěže Mainiči eiga (rok 1997))

第 21 回日本アカデミー賞: 作品賞. In: Nihon Academy Film Prize [online]. 日本アカデミー賞協会 [cit. 2023-05-01]. Dostupné z: <https://www.japan-academy-prize.jp/prizes/?t=21> (21. ročník cen Japonské akademie).

東吉野村とニホンオオカミ. 東吉野村役 [online]. 東吉野村役場 [cit. 2023-03-23]. Dostupné z: <http://www.vill.higashiyoshino.nara.jp/tourism/japaneseookami> (Město Higaši Jošino a japonský vlk)

安産祈願について. In: 日枝神社 [online]. [cit. 2023-02-01]. Dostupné z: <https://www.hiejinja.net/gokigan-guide/anzan/> (O modlitbě pro bezpečný porod)

常陸国風土記を訪ねる: 大櫛の岡”大串貝塚” (おおくしのおか”おおくしかいづか”) . 茨城県: 常陸国風土記 [online]. 2013 [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <https://www.bunkajoho.pref.ibaraki.jp/fudoki/visit/16/index.html> (Navštivte Hitači no kuni fudoki: Ókuši no oka „ókuši kaizuka“).

社殿の概要. In: 日光東照宮 [online]. [cit. 2023-02-01]. Dostupné z: <https://www.toshogu.jp/shaden/index.html> (Přehled hlavních budov svatyně Nikkó Tóšógú)

大座法師池. 飯綱高原観光協会 [online]. [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <http://iizuna-navi.com/sightseeing/detail.php?Id=2&C=1> (Rybník Ozaboši).

ダイダラボウ伝説. 茨城の民話 WEB アーカイブ [online]. 2019 [cit. 2023-03-22].
Dostupné z: <https://www.bunkajoho.pref.ibaraki.jp/minwa/minwa/minwa-357?f=1> (Lidové pověsti z Ibaraki: legenda o daidarabó).